

tv-15naš

Št. 7
18. februarja 1988
Leto XXVI

★ TOVARIS

Ustavna razprava v polnem teku

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Prejšnji teden se je – k razpravi o ustavnih spremembah – sestalo predsedstvo zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije.

Povzemamo, kar je bilo povedano v uvodnem referatu in v razpravi, vendar z željo, da bi nekatera divergentna in kontroverzna stališča, ki so prišla na dan, tudi komentirali. V ta namen smo prosili za pomoč pri osvetlitvi teh vsaksebi usmerjenih pogledov Bojana Polaka-Stjenko, člana predsedstva zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije.

Predsednik zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije Bogdan Pecotić je na nedavni seji tega organa, kjer naj bi se dogovarjali o ustavni razpravi, začel svoj uvodni referat z reminiscenco na deseti kongres zveze borcev: »Če se danes vprašamo, kaj se je od tedaj spremenilo, moramo izhajati iz tega, da je kriza globlja in da so njeni kazalci postali izrazitejši, ob tem pa smo soočeni z vse pogostejšim in resnejšim javnim izražanjem nezadovoljstva tistih družbenih slojev, ki najbolj neposredno trpijo njene posledice...« Potem, ko je navedel vrsto statističnih podatkov, prispelih iz zveznega zavoda za statistiko, je opozoril, da tudi stavke nujno vodijo k poglobljanju krize in k drugim oblikam javnega izražanja delavskega nezadovoljstva.

Poglobljanje krize, je dejal, pospešuje nenehno odlaganje sprejetja celovitejše strategije, ki bi krizo na temeljih dolgoročnega programa gospodarske stabilizacije umirjala.

»Borci,« je dejal, »so zlasti občutljivi za vse, kar postavlja pod vprašaj izročila našega narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije. Od tod je tudi legitimnost zahteve po obnovi duha na-

šega bratstva in enotnosti. Ne gre le za zgodovinsko legitimnost; zahteva po enotnosti je legitimna tudi s stališča aktualnih in akutnih potreb naše skupnosti...«

Bojan Polak-Stjenka, tudi član predsedstva zveznega odbora, je ob tem delu predsednikovega referata (v pogovoru, ki je seji sledil) opozoril na to, da ob vprašanjih o enotnosti stvari vse prepgosto posplošujemo, kar velja tudi za dogajanja iz NOB. »Ne moremo reči, da smo bili vedno enotni v dejanjih, enotni pa so bili naši cilji! Enotnost še ne pomeni, da moramo vsi nositi enake klobuke! Cilje imamo navsezadnje tudi danes skupne, to nenehno pozivanje k enotnosti pa vzbuja včasih že kar tesnobne občutke.«

Bogdan Pecotić se je v svojem referatu na več mestih oziral k problematiki krize in k vprašanju o enotnosti. Govoril je o delovnem človeku in občanu, o skupnosti in federaciji, kar nekam vztrajno pa se je izogibal besedam o republikah in pokrajinah. V zvezi z ustavnimi spremembami je poudaril, da načrt amandmajev odpira možnosti za pomembne spremembe v celotnem družbenem sistemu. Dejal je, da ne smemo izgubljati časa in

da mora razprava v borčevski organizaciji potekati koordinirano z razpravo v SZDL – od krajevnih skupnosti in občine pa vse do federacije.

Bojan Polak je ob tem delu predsednikovega referata pripomnil, da razprava, ki se je razvila pozneje, sploh ni potekala v tej smeri, pač pa so bila razgrnjena nekatera stališča članov predsedstva, po katerih lahko sklepamo, da so v krogih jugoslovanske borčevske organizacije močno prisotne težnje k centralizaciji delovanja države.

Naj za ilustracijo navedemo samo delček iz razprave Mihaila Švabića: »Menim, da problem enakopravnosti občanov, delavcev in republik ni v tem, da jih pooblastimo, naj delajo, kar hočejo, to ne zagotavlja enakopravnost! Enakopravnost je, če so vsi enako odgovorni. Takšno enakopravnost mora federacija ščititi, za to jo tudi imamo. Zdaj tega ni sposobna početi. Mi pa ne moremo iz krize, če ne bomo dali federaciji v roke takšne moči in če ne bomo zahtevali odgovornosti. Odgovornosti brez pooblastila tudi od Izvršnega sveta ne moremo zahtevati. Odgovoren je lahko toliko, kolikor pooblastil ima. Za vse tisto, za kar ni pooblaščen, ker ima zvezane roke in za kar so odgovorni drugi, ne moremo terjati njegove odgovornosti...«

Švabić je poudaril, da je ves naš sistem zasnovan na načelu dominacije dela nad celoto, kar je popolnoma neprimerno za državni organizem, kajti »ne moremo

imeti osem držav, osem vodstev in krmil, pa eno politiko...«

Bojan Polak je ob Švabićevi razpravi in ob natančnem prebiranju navedb v zveznemu borčevskemu glasilu ugotavljal, da moramo z vso resnostjo upoštevati dejstvo, da so v Jugoslaviji Švabićevim stališčem podobna mnenja večinska in kot taka daleč od tistega, za kar v Sloveniji menimo, da je sploh še sprejemljivo. »Takšna stališča se močno odmikajo od okvira, ki ga je ustavni razpravi na pot namenilo predsedstvo SFRJ. Zato moramo jasno povedati, da so v nekaterih krogih jugoslovanske borčevske organizacije centralistične težnje zelo izrazite.« V tej fazi javne razprave se moramo zato sproti in natančno seznanjati s tistim, kar mislijo in izražajo o ustavnih spremembah v drugih jugoslovanskih okoljih, da ob koncu ne bomo presenečeni in razočarani.

Seveda je Bojan Oblak kot nekdanji predsednik jugoslovanske borčevske organizacije vnovič izrazil mnenje številnih slovenskih borcev, ko je dejal, da niti čas niti razmere niti naša negotovost glede poti v prihodnost niso bile dobra šartna osnova za začetek razprav o ustavnih spremembah. Vendar pa je zdaj razprava v polnem teku in je ne smemo časovno krniti. Hkrati je Polak ponovil misel, ki jo tudi sicer pogosto slišimo: jedro vseh naših težav ni v ustavi, temveč v skrajni »eroziji« naše morale, kar seveda velja tudi za politiko.

Z Marijo Vogrič skozi filmska in druga pričevanja O ljudeh, o najhujših preizkušnjah, o človeškem ponosu

Nisem je poznal, na njeni dve dosednji knjigi (Ljudje bodo ostali, Zaznamovani) doslej še nisem bil do te mere opozorjen, da bi ju bil prebral, pa tudi njenih filmov, predvsem obeh delov dokumentarca z naslovom »Ko je bilo najteže biti človek«, si še nisem ogledal, čeravno je pohvalni glas o njiju vsaj bežno odzvanjal tudi v moji zavesti.

Premišljam, ali bi mi pravzaprav ne moralo biti malce nerodno ob tem priznanju, ki pove, kako slabo poznam naše dosežke in njihove ustvarjalce. Tolažim se z mislijo, da sem, kar zadeva Marijo Vogrič in njeno delo, vendarle naredil popravi izpit, kajti bil sem v Kopru, kjer je doma, ogledal sem si oba dela njenega filmskega popotovanja »med pomniki in spomini«, prebral sem njen roman »Ljudje bodo ostali«, zaokrožila sva pogovor, ki je bil več kot samo priložnost za seznanjenje – tistemu »več« bi se dalo nemara reči kar občudovanje... in tako zdaj moje navedbe, zapisane v prvem odstavku, ne veljajo več.

Srečanje je potekalo – po dogovoru – v eni izmed učilnic koprskih delavske univerze, ki je pravzaprav »njena«. Zakaj – »njena«? Pač zato, ker jo je, kot diplomirana industrijska pedagoginja dolga leta vodila, v njenem okviru pa tudi širše, v domeni izobraževanja otrok in odraslih veliko tega zasnovala, organizirala in izpeljala, kot predavateljica in tudi drugače pa ji ostaja zvesta tudi poslej, po upokojitvi, ki pa zanjo ni bila nikakršen most za beg v mirovanje, ampak kvečjemu priložnost za še izdatnejšo koncentracijo k pravemu, intenzivnemu, predvsem avtorskemu delu.

V prvi osebi množine

Vogričeva nerada govori o sebi. Tudi filmom, ki mi jih je pokazala, pravi dosledno »naši«.

Dobro uro sem se, s polnim življenjem v sliko in spremno pesniško besedo, v duhu sprehajal med spomeniki in nepozabnimi pomniki velikega trpljenja in velikih muk naših ljudi v letih enobeja, zazrt v globino spoznanj o veličini tega žrtvovanja, in nobene potrebe ni bilo v meni, da bi razmišljal o pomenu in smotnosti, kaj šele o kakršnikoli odvečnosti takšnega snemanja. Sicer pa, čemu bi se naprezal z lastnim povzemanjem tega, kar je na filmskem traku, ki ga je avtorsko (kot scenaristka in režiserka) podpisala Marija Vogrič, njegov nastanek pa so spodbudili in omogočili različni dejavniki, denimo koprski delavska univerza, slovensko andragoško društvo, republiški sekretariat za ljudsko obrambo in še nekateri: vse o tem filmu – v dveh delih – je jasno in nadvse prepričljivo zapisano v »avtorjevi spremni besedi« v uvodnem dlu pričrnika, ki spremlja prikazovanje obeh filmskih kolutov in ponatiskuje besedili obeh scenarijev.

Preberimo si:

»Film Ko je bilo najteže biti človek v prvem delu prikazuje Kozaro, Jasenovac, Bihač, Jablanico (Neretvo), Sutjesko, Jajce in Drvar, v drugem Slovenijo v NOB. Pri- poveduje o ljudeh, ki so pred

nekaj desetletji v boju proti okupatorju in domačim izdajalcem, v boju za pravičnejši družbeni red, za človeka vrednejše življenje, prestajali najhujše preizkušnje... Ob vznemirjenosti spomenikov, v muzejih NOB podoživljamo njihove stiske in trpljenje, odpor proti nasilju in teptanju človekovega dostojanstva; tu se z grenkobo in bolečino spominjamo tistih, ki so izgubili v taboriščih smrti in v bojnih metežih... Vendar

ne doživljajsko rane, s svojim tonom in neko prav posebno posvetitvijo dejansko presune, seže mu pod kožo in ga skoraj neizogibno prisili k razmisleku, kar je že samo po sebi spričevalo o njegovi vrednosti.

Izvor ustvarjalnih hotenj

Marijo Vogričevo povprašam po koreninah njene odločitve za filmski »poklic«. Brž – njen odgovor: »To ni poklic!« Pojasniti moram. Nimam v mislih službe, temveč tisto nekaj, čemur bi se reklo – poslanstvo.

Navzven, v nekem smislu formalno, se kaže njena od-

žerjev in drugih), ki skušajo dokazati, da so možnosti za izpeljavo dobrih idej, le nekaj pomislekov, ki tičijo v glavah ljudi iz profesionalnih medijev, je potrebno premagati. Njej je šlo to prepričevanje dobro od rok, predvsem po zaslugi Črta Škodlarja s koprskimi televiziji, ki je delo zastavil in ji bil v veliko oporo. Marsikaj pa je steklo šele, ko so v okviru koprskih enote Zavoda za šolstvo ustanovili posebno skupino za video programe in filme – tudi na pobudo Marije Vogričeve, ki ni bila nikoli voljna sedeti prekrižanih rok in se v nedogled samo pogovarjati.

Na začetku svoje »poti« je posnela nekaj filmov, namenjenih poklicnemu usmerjanju. Govorili so o poklicih v mlekarnstvu, v kovinarstvu, v mesarstvu in podobno. Vsak naslednji »projekt« je prinesel novo spodbudo – vse do najnovejšega, aktualni in boleči slovenski ekološki problematiki posvečenega filma z naslovom »Bo ta svet še človekov dom«, ob katerem je Vogričeva trdno prepričana, da bodo ljudje, ki ga bodo videli, o stvarih razmišljali drugače, kot o njih drugače in veliko bolj

skrbni, kajti vsak tovrstni filmski projekt je potrebno tudi v organizacijskem smislu voditi tako, da pride »na čisto«. Poiskati financiranje je kajkrat težavno delo, pa čeprav so v posameznih izobraževalnih skupnostih, na koprski televiziji, v republiškem sekretariatu za ljudsko obrambo, pa v zagrebškem Jadran filmu in še kje izpričali – in materializirali – precej dobre volje. Toda pota si je bilo treba utirati in to ni vselej enostavno.

To ali ono podobno ugotovitev vsebuje tudi odgovor na vprašanje o plasmaju posnetih filmov. Televizija je bila za njene ponudbe dokaj odprta. Predstavila je že peto del Marije Vogrič: drugi del filma Ko je bilo najteže biti človek, denimo, lani ob dnevu vstaje. O televizijskem predvajanju filma Bo ta svet človekov dom se dogovarja prav zdaj.

Lagali bi, ko bi rekli, da števila predvajanj posameznih filmov o šolah, v dijaških domovih, v okviru delavskih univerz, na delovnih srečanjih pedagogov in andragogov in še in še, niso beležili. Vsi podatki so zabeleženi, v zvezi z obema deloma fil-

va za svojo »poravnavo dolga« ob spominih na doživljanje v vojnem času in ob soočenjih s pomniki velikega trpljenja: z romanom, ki je izšel leta 1964., se je oddolžila svojim ljudem na Cerkljanskem (kjer je doma – rojena leta 1932. v Jaznah), v filmskem zapisu o trpljenju vseh, katerih silno notranjo moč je podoživela ob svojem prvem obisku v Jasenovcu; takrat je v sebi začutila neizogibno nujno, da to svoje doživljanje izpove – oprta na poezijo takratnih pesnikov, avtentičnih zapisovalcev stisk, upora, dostojanstva in ponosa naših ljudi v najtežjih preizkušnjah.

»Vse to pa so stvari, ki nam danes manjkajo. Ne gre mi za sporočila o zmagah in slavi, pač pa za sporočila ponosa in dostojanstva, tistega, česar zdaj ne zmoremo več... In smo prav zato tako siromašni.«

V tej zvezi je Marija Vogrič izrekla še nekaj postulatov. Denimo: »Četudi gre vse po zlu, preteklosti – vsem napakam navkljub – ne smemo opljuvati.« Ali pa: »V biti slehernega mladega človeka bi moral biti prostor za ohranjanje občutitja o preteklosti.« Kajti v tej nemalokdaj omalovaževani preteklosti

Iz romana Ljudje bodo ostali

Odstavek iz recenzije na ovihku: »Ta roman ni samo knjižni spomenik padlim in preživelim v krajih ob nekdanji meji na Idrijskem, ampak tudi roman sleherne slovenske vasi, ki je tiho in skromno doprinesla svoj delež v narodnem boju za

svobodo, roman neznanih kurirjev in aktivistov, vseh tistih malih ljudi, ki se nikoli ne ustrašijo življenjskih tegob in ki so tudi v najtemnejših vojnih časih verovali, da bodo kljub žrtvam ljudje vendarle ostali...«

Partizani so vse redkeje zahajali v vas. Brigade so morale znova in znova poseči v krvave spopade. Sovražnik se je na umiku krčevito branil. Konec aprila se je zagostilo pri Trstu. Deveti korpus se je pomaknil k morju.

Nekega popoldneva je pred Zidarjevo hišo ustavil živahnega vranca komandant bataljona Matija. Že se je ob njem znašla Dorica. Bila sta stara znanca. Jezdec je razjahal.

»Samo skozi vas se zapodim. Smem?« Hudomušno jo je ošinil. »Sem kdaj odrekel?«

Kot bi mignil, že je tičala v sedlu. S petami je rahlo pritisnila konja v trebuh. Vranec se je zasukal in v drncu odpeketal z dvorišča.

»Mejdun, saj si ko general!« je Matija v smehu zaklical za njo.

Zardela je od ponosa in močnejše spodboda konja. V prešernem galopu sta zdirjala po kolniku. Z blatom pomešan pesek je frčal izpod kopet. Nagnila se je živati na vrat. Hej, to je bilo nekaj! Kdo ve, kako ji je nevoščljiva vaška otročad! Vranec se v hlevu niti ohladil ni, ko je Matija zaprosil Dorico, naj mu ga privede pred hišo.

»Vsaj na požirek kave bi še počakal! Zadnje čase skorajda ni več k nam«, mu je očitala Zidarica. »Tako se mi zdi kot trinstiridesetega, ko so prihajali prvi partizani. Ljudje se čutijo same. Prav zdaj si še bolj želijo vaše bližine.«

»Mamica, tistih ki so držali z nami v najhujših časih, nismo pozabili,« ji je toplo odgovoril. »Dolžnosti nas kličejo drugam. Upajmo, da ne za dolgo.«

Milojka ga je spremlala do vežnih vrat.

»Kaj ti je, Matija? Slabe volje si.«

Naslonil se je na podboj duri in se zazrl vanjo. V njegovih očeh je bila trdi žalost.

»Slišal sem, da o pred nami trdi boji,« je dejal. »Že nekaj dni sem ves bolan od čudne slutnje, da te vojne ne bom preži-

vel. Zato sem danes tu, čeprav dovoljenja za ta obisk nisem lahko dobil. Vsak hip pričakujemo ukaz za premik.« Pomolčal je in nato nadaljeval: »S teboj me veže prijateljstvo. V teh letih se nisem z nikomeren pomenil tako odkrito. Prosim te, da mi, če padem, izpolniš željo...«

»Ne govori tega!« ga je ustavila. Ob njegovih besedah jo je zabele pri srcu.

»V sebi čutim, da jo bom tokrat skupil. Oštel sem se že zaradi takšnih misli, pa nič ne pomaga. Vedno znova se mi vračajo. Daj mi častno besedo, da boš storila, kar te bom zdajle prosil,« je trdovratno vztrajal pri svojem.

»Dajem ti častno besedo!« Ni hotela, da bi se dalje mučil.

»Če boš našla moj grob, spravi pozneje moje truplo na domače pokopališče v Novo mesto. Rad bi počival med svojci. To je prva želja.« Iz žepa je potegnil denarnico in ji pomolil listič. »Tu imaš naslov moje sestre, ki živi v Zagrebu. Sporočila ji boš, da sem padel. In še zadnja. Pravil sem ti, da živijo moji trije malčki pri sestri, odkar sva se z ženo ločila. Piši jim, kakšen je bil njihov oče... Glas mu je zatrepetal. »Napiši jim, da sem pogosto sanjal o tem, kako se bom nekoč vrnil k njim in jim uredil topel dom. Mi obljubiš, da boš storila to zame?«

»Obljubim,« mu je dejala, »toda nikar ne izgubi korajžje!«

Odvezal je konja in se povzpela v sedlo. Stisnila sta si roke.

Minil je teden in od nekod so prinesli sporočilo, da je Matija padel pri Trnovem. Milojka je mislila na svojo obljubo. Toda ni in ni se mogla odločiti, da bi jo izpolnila. Morda le gre za pomoto. Koliko so jih že razglasili za mrtve, pozneje pa so se javili. Poizvedovala je. Kmalu za tem ji je prinesel kurir Matijevo sporočilo: »Živ sem in zdrav na položajih v Ajševici.«

Bila je srečna. Otroci ne bodo zaman čakali na očeta.

razboljeno premišlja ona sama zdaj, po tem, ko ga je posnela.

Komu vse je to delo mar?

Predvsem se ji zdi potrebno povedati, da sama s temi filmi nima nikakršnega lastnega izkupička. Seveda ji ni žal za delo, ki ga vložijo v samo pripravo in izdelavo posameznih filmov, saj gre pri tem tudi in predvsem za njeno ustvarjalno radost.

Med radostna početja pa seveda ne sodijo finančne

ma Ko je bilo najteže biti človek, beremo v poročilu poročilo o »58 predstavitevah«, kar je morda veliko in pomemben uspeh – ali pa tudi ne... Odločilnega pomena je zavzetost za to, da bi te »pripravljene materiale« karseda smotno uporabljali, saj bodo samo tako opravičili svoj namen.

Poravnava dolga

Vse, kar je doslej napisala in posnela, predvsem roman Ljudje bodo ostali ter filma Ko je bilo najteže biti človek I. in II., šteje Marija Vogrič-

so naši ljudje znali ne le reči, temveč tudi dokazati. »Ne damo se, četudi gredo tanki prek nas.«

Načrti živijo dalje

»Neptunov krst«, roman za mlade, izide letos pri Lipi. Med filmskimi projekti je za snemanje dozorela ideja o filmu »Dober dan, osamljenost« – na temo problematike ostarelih ljudi in v prid njenemu premagovanju.

In še marsikaj, toda – bodi dovolj. Skica za portret Marije Vogrič je zarisana.

Viktor Konjar

Pogovor s predsednikom komisije za SLO in DS pri predsedstvu RK ZSM Slovenije Zoranom Klemenčičem

Spremembe so potrebne

Zadnje dni in tedne se je zanimanje naše javnosti, še posebej mladine, za JLA zelo povečalo. Vzrok za to je nov zakon o vojaški obveznosti, ki prinaša nekatere novosti. Te najbolj zadevajo fante, ki še niso bili v JLA. Veliko pa govorimo tudi o usmerjanju mladih v vojaške poklice, kjer smo priče nenehnemu zmanjševanju zanimanja Slovencev zanje.

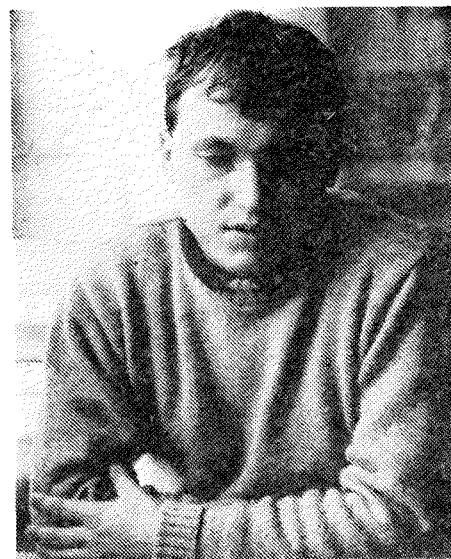
Za mnenje o teh dveh zadevah smo povprašali predsednika komisije za SLO in DS pri predsedstvu RK ZSMS Zorana Klemenčiča.

»Do tega trenutka naša organizacija ni sprejela nobene uradnega stališča za novi zakon ali proti njemu, saj ga še nismo dobili v roke in o njem vemo le tisto, kar so poročala sredstva javnega obveščanja. Vem, da je sprememba tega zakona v programu dela skupščine Jugoslavije za letošnje. Javnost je zanj izvedela, ko je Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo zaprosil skupnost jugoslovanskih univerz za mnenje o tem, da bi nekateri ali pa vsi fantje oblekli uniformo po študiju. Ljubljanska univerza je ponovila svoje stališče, ki ga je oblikovala pred osmimi leti, ko se je sprejemal sedanji zakon, to pa je, da naj bi fantje odslužili vojaški rok po končanem študiju. Mariborska univerza pa meni, da je treba to odločitev prepustiti študentom samim, kot je to dopuščal prejšnji zakon. V času, ki ga je določil Zvezni sekretariat, sta svoji mnenji posredovali le slovenski univerzi. Težko bi rekel, kaj menijo o tem v drugih republikah in pokrajinah,« je v uvodu dejal Zoran Klemenčič.

Vprašanje je, kdaj in v kateri fazi nastajanja novega zakona ga bo dobila v roke mladinska organizacija. To se bo po vsej verjetnosti zgodilo takrat, ko bo oblikovan kot predlog za skupščino Jugoslavije.

»Velikega pomena je že dejstvo, da je armada sama predlagala spremembo zakona, ki pa je razumljiva. Ne smemo prezreti tehnološkega razvoja, ki se še posebej odraža v JLA. Zdaj naši armadi primanjkuje kadra, usposobljenega za določena

opravila. Predvsem so to inženirji posameznih strok, medicinci in še nekateri,« je nadaljeval Zoran Klemenčič. »Osebnostno menim, da bi zakon

Zoran Klemenčič

morali spremeniti. Zdaj prihaja v enote JLA ista generacija fantov, ki jim pravim generacija istih stripov. To je slabo, saj po delovnem času ostane v vojašnici samo dežurni oficir in ti fantje naredijo »traparijo« iz čiste mladeniške nepredvidljivosti in vihravosti. Če je starostna struktura bolj pestra in so v enoti tudi ljudje stari petindvajset ali šestindvajset let, je položaj bistveno drugačen. Sam sem bil z devetnajstimi leti v JLA in sem videl našo zrelost in zrelost tistih, ki smo jim rekli dedje. Velikokrat so ti ljudje pozitivno delovali na nas in preprečili marsikatero neumnost.«

Sedanja in nova rešitev imata svoje dobre in slabe strani. Tako je množica de-

vetnajstletnikov lažje obvladljiva. Starejši že imajo svoje težave in probleme. Nekateri so poročeni, drugi so že tako resni, da jim različni »kaplarski prijemi« niso pogodu in se velikokrat upravičeno pritožujejo.

»Rešitev je v tem, da je treba te ljudi, ki imajo znanje in sposobnosti v JLA vključiti v delo, ki ga lahko opravijo,« poudarja Zoran Klemenčič. »Končno si bomo morali vendar le priznati, da vsi nismo sposobni za vse. Odgo-

vor na stanja, kakršno je zdaj, so tudi vojaki po pogodbi. Kljub temu pa za nekatere rodove ni bilo možno zagotoviti ustrezno izobraževanja in usposobljenega kadra. Prehod iz sedanjega načina na novega, če bo seveda sprejet, bo težak, saj bo obsegal celo generacijo in ga bo treba opraviti postopoma. Zato dvomim, da bo že generacija, ki bo septembra oblekla vojaško suknjo, služila po novem.«

Napovedana sprememba zakona o vojaški obveznosti je med mladimi zbudila veliko pozornosti in zanimanja. Ob tem pa se mladi sprašujejo, ali obstaja kakšna možnost, da bi skrajšali vojaški rok. Odgovor je prejel negativen kot pozitiven. Od držav, ki imajo obvezno služenje

vojaškega roka za vse telesno in duševno sposobne fante, je pri nas med najkrajšimi v Evropi. Če bi ga hoteli še skrajšati, bi morali preiti na drugačen način usposabljanja rezervne sestave JLA. Ob tem pa se pojavlja vprašanje, kaj je bolj učinkovito in kaj bolj drago.

»Osebnostno se nagibam k temu, da bi si morali fantje sami izbrati, kdaj bodo odšli na služenje vojaškega roka. Vsi nismo enaki in verjetno bo marsikdo hotel odslužiti vojaški rok pred študijem, tako se bo znebil tistega občutka med študijem, da ga to še čaka,« poudarja Zoran Klemenčič. »Hkrati pa menim, da se bo ob spremembi zakona o vojaški obveznosti povečala učinkovitost študija, ki je tudi svojstven jugoslovanski problem. Mogoče bi v novem zakonu to uredili tako, da bi bil rok za dokončanje študija pet ali šest let in kdor tega ne bi končal v tem času, bi šel nepreklicno v JLA, pa čeprav bi s tem prekinil študij. Verjetno bi bil to tudi motiv za hitrejši in učinkovitejši študij. Seveda pa je možnih več inšic zakon, vendar upam, da ne bo tako, kot se pri nas zgodi večkrat, da gremo iz skrajnosti v skrajnost. Mogoče bi morali na kakem območju preveriti različne možnosti.«

Kot smo zapisali v uvodu, je iz leta v leto bolj aktualno vprašanje zastopanosti Slovencev v starejšinskem sestavu JLA. Kljub precejšnjim naporom na področju usmerjanja mladih v vojaške šole in poklice je vsako leto manj fantov, ki bi se odločili zanje.

»V Sloveniji smo prišli na tem področju do tiste točke, kjer ne more biti posameznih pogledov na to. Rezultat tega je tudi skupni program dejavnosti za usmerjanje mladih v vojaške šole in poklice, ki ga je prejel Svet za ljudsko obrambo pri Predsedstvu Slovenije, v katerem so vsi tisti, ki so kakorkoli povezani s tem problemom.

To so od skupnosti za zaposlovanje, zavoda za šolstvo do družbenopolitičnih organizacij, upravnih organov za ljudsko obrambo in drugi,« je dejal Zoran Klemenčič in nadaljeval: »Naredili smo raziskavo med osnovnošolci in srednješolci. Nadaljevali pa jo bomo med tistimi, ki so že odslužili vojaški rok, med tistimi, ki so se vpisali v vojaške šole in se iz njih izpisali, in med tistimi, ki so izstopili iz aktivne službe v JLA.«

Raziskava je koristna predvsem zaradi tega, ker je natančno pokazala, kateri so dejavniki, ki vplivajo na mlade, da se ne odločajo za šolanje v vojaških šolah. Zanimanje za te poklice je v naši republiki že dobrih petnajst let približno enako. Vsako leto približno dvesto osnovnošolcev izrazi željo, da bi šli v vojaške šole. Od takrat, ko pokažejo željo, pa do takrat, ko bi morali dejansko vstopiti, pa kandidati izginejo. Ugotoviti bo treba, zakaj se to dogaja. Vendar pa lahko rečemo, da nekatere dejavnike že poznamo.

»Predvsem so to materialni. Sem sodijo osebni dohodki in status oficirja na sploh v Sloveniji. Naslednji so kulturni dejavniki. Čeprav smo Slovenci raztreseni po vsem svetu, smo zelo navezani na svoj dom in kraj. Že preselitev, recimo iz Kranja v Tolmin, je za nas nenavadno obnašanje. Vojaška služba pa zahteva tudi selitve. Seveda je vprašanje, če je potrebno toliko premeščanja, kot jih je zdaj. S kulturnimi dejavniki so povezani tudi čas in kraj šolanja ter službovanja. Potem je tu uporaba jezika, čeprav so mladi v raziskavi povedali, da jih ta ne moti najbolj in da jezik ni največja težava. Pozabiti ne smemo tudi na spremembo navad in življenja. Potem so tu tudi zadeve, ki so zgolj statusne narave. Gre za razne omejitve, ki izhajajo iz tega poklica. Recimo omejitve potovanja v tujino, ki je pogojena s pisanjem raznih poročil, potem dežurstva in drugo. Vse to obstaja tudi pri civilnih poklicih, vendar tam to ni izstopajoče,« je nadaljeval svoje razmišljanje Zoran Klemenčič.

Zastavlja se vprašanje, ka-

ko naprej. Nekaj časa smo oziroma so ugotavljali, kdo je bolj odgovoren za kadre. V primeru JLA se ne moremo obnašati v trznem smislu, toda vsak se mora sam boriti za svoj kader. Kako se to dela, so pred leti lepo dokazali in pokazali železničarji in pred njimi milica. Za kadre v JLA je odgovorna tako Slovenija kot armada sama. Le z njenim tesnim sodelovanjem bo možno sedanji položaj popraviti. Prav gotovo pa bo treba spremeniti nekatere zadeve znotraj JLA, da bomo zaustavili upadanje števila vojaških starešin slovenske narodnosti.

»Vloga ZSM pri tem je lahko velika, ali pa majhna. Bistveno je to, da s svojim delom omogoči mlademu človeku spoznati delo in življenje oficirja in vojaškega kolektiva. Gre za neposredno povezovanje z enotami in garnizijami. To pa je v Sloveniji zelo različno. Imamo občine, kjer je to sodelovanje nepretrgano že nekaj let, druge pa sploh ne more zaživeti,« je dejal Zoran Klemenčič. »Raziskava je tudi pokazala, da z informativno-propagandno dejavnostjo ne moremo v bistvu narediti nič novega. Imamo občutek, da smo se v Sloveniji na tem področju že malo izpeli.«

Do nekaterih sprememb bo moralo priti, saj se drugače lahko pretrgamo in raztrgamo, vendar dalj kot smo danes, ne bomo prišli. Če bo trend padanja takšen, kot je danes, bomo po nekaterih podatkih leta 2000 brez slovenskih oficirjev in bomo Slovenci samo služili vojaški rok v JLA. Pojavil se bo tudi problem zastopanosti Slovencev na višjih položajih, predvsem generalskih. Iz malega števila vpisanih v šolanih bo težko dobiti dovolj sposobnih za te položaje.

Na koncu povejmo, da je teza o Slovincih, ki ne marajo vojaškega poklica, nekoliko iz trte zvita. Še iz Prešernovih časov je znano, da so bili priljubljeni predvsem štirje poklici, in sicer jezični dohtar, dohtar kar tako, duhovnik in presenetljivo – oficir. Zanimivo, mar ne!

B. K.

Obeta se nam veliki operni dogodek

Boris Godunov na odru Cankarjevega doma

V sredstvih javnega obveščanja ste lahko že večkrat zasledili poročila o napredovanju dela na doslej največji slovenski operni projekt – opero Modesta Musorgskega »Boris Godunov«, ki ga pripravlja ansambel Operne SNG v neposrednem sodelovanju s Cankarjevim domom in z vrsto zunanjih sodelavcev ter gostov iz tujine.

Vse tako kaže, so nam povedali več na nedavni tiskovni konferenci v Cankarjevem domu, da tudi pod vodstvom mednarodno priznane opernega režiserja Wazlawa Orlikovskega pripravili operni spektakel, kakršnega smo (na velikem odru našega osrednjega nacionalnega kulturnega hrama) že dolgo čakali. O velikosti projekta nam pove že nekaj številk: več kot dvesto nastopajočih, petindvajset solistov, petindvajset baletnikov, petinosemdeset zboristov, petinštirideset statinov, orkester, okrepjen s člani ansamblov RTV in Slovenske filharmonije ter z otroškim pevskim zborom iz Domžal, posebej pa moramo omeniti še podatek o petdeseterici, ki imajo na skrbi tehnično-odrske zadeve.

Vstopnice so kot vroče zemlje prodali v piclih dveh dneh, zanimanje množice vseh tistih, ki do kart niso utegnili priti pa je še vedno izredno.

Tokrat ne bomo posebej govorili o finančnih vidikih tega tako velikega nacionalnega kulturnega zalogaja, pripomnimo naj le, da so se snovalci predstave razpoložljivih sredstev lotili v organizacijskem in funkcionalnem oziru izjemno smotno. Kljub vsem varčevalnim ukrepom pa jim seveda, stvari ne gredo gladko od rok. Morda nas utegne potolažiti pripomba gostujočega režiserja Orlikovskega, ki tolikrat to operno delo postavlja na oder že četrtrič. Povedal je, da so bile v vseh njegovih dosedanjih izkušnjah zadrege z denarjem velike, saj gre

za opero, ki angažira veliko število nastopajočih, pa tudi scena zahteva širši zamah in ustrezen odrski prostor.

Naslovno vlogo Borisa Godunova bosta pela Neven Belamarič in beloruski gost Jaroslav Petrov, ki je s svojim sodelovanjem v Sloveniji že tudi konkretna potrditev kulturnega sodelovanja med SR Slovenijo in sovjetsko republiko Belorusijo. Dodati velja, da se je ta beloruski delež sodelovanja odrazil tudi v finančnem prispevku. Projekt pa so finančno podprli še Avstrijski kulturni inštitut iz Zagreba ter Domžalčani (v zvezi z nastopanjem njihovega otroškega pevskega zbora).

Za bralce bo gotovo zanimiv podatek, da načrtujejo v Cankarjevem domu junjski, septembrski in oktobrski sklop desetih ponovitev, če pa jim bo uspelo uskladiti termine številnih nastopajočih, utegne kakšna ponovitev te opere razveseliti občinstvo že v marcu.

Na tiskovni konferenci so nam povedali tudi, da bo ljubljanska TV hiša opero posnela, na tretjem programu ljubljanskega radia pa bo na programu v neposrednem prenosu – 20. februarja.

Projekt je od svojih začetkov doživel tudi nekaj težav, saj je režiser Orlikovsky hudo zbolel, vendar je njegovo

delo (in po njegovih navodilih) uspešno nadaljeval Zoltan Varga. Dirigent novega ljubljanskega Godunova Lovro Arnič je opozoril predvsem na veliko umetniško priložnost, ki so jo s tem projektom dobili slovenski operni delavci, ter na zagnanost, ki je prevečevala njihovo delo in študij. Veliko zanimanje sloven-

skega občinstva za to ljudsko glasbeno dramo napoveduje ali morda že kar potrjuje misel o povečanem zanimanju za operno umetnost, (ki je v svetu že začela doživljati nov razcvet), zato si lahko obetamo, da bo Orlikovsky povedel našo operno ekipo v kulturni dogodek leta.

B. Ž. J.

Na obisku v Slovenski Bistrici

»Morali bomo ustanoviti nekakšne razlagalske štabe po fabrikah«

V pogovoru z Leopoldom Turnškom, direktorjem Oljarne

V trenutku, ko bomo ločili politiko od gospodarstva, ne bo več (ali vsaj zelo malo) zgrešenih investicij, ker ne bo botrov ne širokih hrbtov.

Direktor slovenjebistriške oljarne, sicer tudi član izvršilnega odbora jugoslovanskih proizvajalcev olja in predsednik odbora proizvajalcev bučnega olja ter slovenskih oljarjev v okviru poslovne skupnosti živilske industrije je zanimiv sogovornik iz več razlogov. Kaže, da mu optimizem, čeprav ga včasih nasproti valovi ne obidejo (temu se je kajpak težko izgoniti), ni tuje občutje, četudi velja opozoriti, da ga gradi izključno na predpostavki, da bomo slej ko prej priče precejšnjim spremembam. Je eden tistih direktorjev, ki je prišel na čelo podjetja razmeroma »rosno« mlad – pri dobrih štiridesetih letih že tretji mandat bije neizprosne bitke z goščavo predpisov. A kot vse kaže, bo tokrat le izpregel. Zgodilo se bo namreč to, kar je že železna srajca v našem samoupravnem okolju – odšel naj bi med upravne, občinske strukture. Gospodarstvo bo torej revnejše še za enega strokovnjaka. Mandate je pač treba spoštovati...

Zanimiv je Turnšek tudi zaradi tega, ker ga je bilo zadnja leta kar precej slišati – z vsemi argumenti svoje stroke se je na moč tolkel za ustrezno vrednotenje oljarske industrije ne le v Sloveniji, temveč v Jugoslaviji nasploh. Jasno mu je namreč bilo, da bodo disparitete cen, to znamenje nemožne cenovne politike, uničile oljarstvo, če se ne bo nekaj čez noč spremenilo. Ob slovenjebistriškem občinskem prazniku so mu, nedolgo tega, podelili občinsko plaketo za zasluge. Za slovo od oljarstva ali za vzpodbudo na novem delovnem mestu?

Soje ne bi bilo treba uvažati

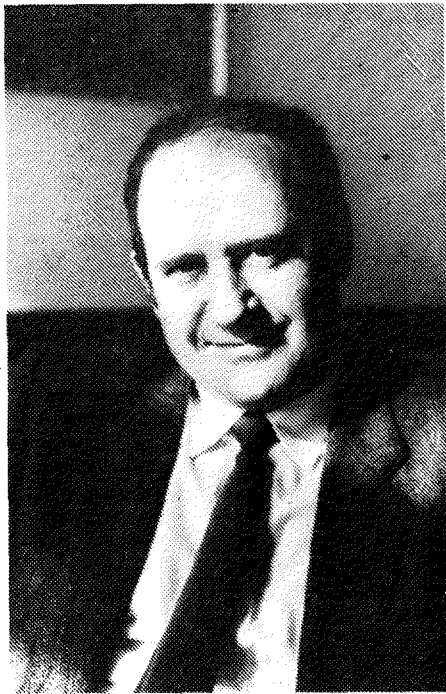
Jugoslovanska oljarska industrija je bila že nekaj let v izrednih težavah. Cene končnih izdelkov nikakor niso mogle dohajati cen surovin, protiinflacijski ukrepi so zmedo še povečali in naposled je ZIS vendarle moral priznati zagatnost oljarjev: V zadnjih mesecih minulega leta so kar dvakrat zvišali cene končnega proizvoda. To je sicer – ne v celoti – rešilo položaj, skorajda katastrofo, saj so bili v lanskem letu na robu zloma, ostale pa so posledice, ki jih ne bo moč tako zlahka odpraviti.

Z razvijanjem novih, kvalitetnejših vrst oljnic smo v Jugoslaviji dosegli precejšnje uspehe in hkrati deželo rešili uvoza, ki je bil še pred tremi leti skorajda 50 in več odstoten. Ko se je oljarstvo znebilo teh spon in posta-

lo neodvisno od uvoza surovin, oljarjem »od zgoraj« niso odobrili ustreznih cen – in so zato domala propadli. Dovoljeno zvišanje cen je sledilo takorekoč pet minut pred dvanajsto.

Kakšne so posledice teh preteklih travm za naš razvoj – smo povprašali sogovornika.

»Vsekakor se nam obeta nestalna proizvodnja olja. Spričo odsotnosti ukrepov, s katerimi je ZIS zamujal najmanj pol leta, se je proizvodnja oljne ogrščice v Jugoslaviji zmanjšala za polovico. V avgustu, ko se ta poljščina seje, nihče v Jugoslaviji ni vedel, kakšni bodo pogoji, kljub temu pa smo se v Sloveniji z izvršnim svetom dogovorili, da bomo vendarle sejali.

Leopold Turnšek

Edini v Jugoslaviji smo, ne ozirajoč se na morebitne posledice, celo povečali setvene količine. Hrvatska jih je znižala za polovico, preostale republike pa so jih zmetale s polj ali pa obdržale le skromne površine. Vendar je treba povedati, da so karte za sončnice še vedno »odprte«. Te sejemo v marcu, odnosno aprilu in že sedaj bi ZIS moral določiti ceno, če hočemo obdržati nivo proizvodnje.

Kontinentalne oljarne (nekaj jih je ob morju – denimo v Zadru), ki jih je še vedno preveč, imajo lastno surovinsko zaledje. Izkoriščenost teh kapacitet še zdaleč ni zadovoljiva, je pa bila lani kar ugodna, približno 80-odstotna. To je rezultat dobre politike, se pravi zaščitnih cen za semena oljnic, medtem ko problem predelovalne industrije še zdaleč ni rešen.

Lani olja nismo uvažali in ga tudi letos ne bomo. Sojo uvažajo nekatere kontinentalne oljarne ter zadarska, ki nima svoje surovinske baze. Uvoz so-

je je potreben predvsem zaradi proizvodnje proteinske hrane (živinoreja), je pa seveda res, da bi jo lahko pridelali tudi doma, vendar smo se za to premalo potrudili.

Vzpodbudno je, da se v letošnjem letu Jugoslavija že pripravlja na izvoz, predvsem Vojvodina, čeprav so zunaj cene olja skorajda za polovico nižje kot pri nas. Slovenska Bistrica olja ne izvažajo, le nekatere stranske produkte, pa še to v intervalih, ko doma ni povpraševanja.

Devizni zakon z vsemi nevšečnostmi ter barantanje z variantami in podvariantami so bili motivi za naše naslednje vprašanje.

»Dokler devizni zakon izvoznikov ne bo vzpodbujal in jim zagotavljal ustreznega razpolaganja z ustvarjenimi devizami, tudi ne bo opaznega zve-

čanja izvoza. ZIS sicer lahko operira z različnimi, največkrat zelo prozornimi izgovori,« je odgovoril Turnšek, »toda edina razumna možnost so tržne zakonitosti, na katere sicer kar povprek prisegamo, naredimo pa nič. Zame je to hudo dvoletna politika, ki ji nihče več ne verjame. Imenoval bi jo kar vlečenje za nos.

Ne potrebujemo tolikšne zakonske regulative!

»Odpiranje na svetovni trg ne more biti prisila. Biti mora obojestransko. Ne moremo biti namreč kar naprej v vlogi izvoznikov, ne da bi tudi uvažali, česar pa se drastično otepamo.

Zame je izredno kritično nenehno menjavanje zakonov, zaradi česar se v tujini dobesedno smešimo in nam že nihče več ne verjame, gospodarstveniki pa smo hočeš nočeš postavljeni v vlogo nekakšnih klovnov. V stikih s tujimi partnerji to vsekakor ni prijetno.

Razprava ob ustavnih spremembah dosega vrelišče in žadeva ob betonske pločve. Bolj kot kdajkoli se kažejo razlike, za katere smo še do nedavna rekli, da so naše bogastvo, a vse prej kot to kažejo na naše različne poglede, ti pogledi pa so vpeti v ozkosrčne, trenutne koristi, ki nimajo z ustvarjalnim življenjem nič skupnega.

»Če propagiramo tržni sistem,« razlaga Turnšek, »morajo imeti gospodarski subjekti proste roke, kajti sicer tržnega sistema ni! Seveda, če to, kar smo rekli na zadnjem kongresu jugoslovanskih komunistov, res hočemo! Enkrat za vselej bomo morali ločiti gospodarstvo od politike. Če se bo to zgodilo, verjemite, bomo imeli pol manj zgrešenih investicij, ker ne bo več botrov in ne več različnih močnih hrbtov. Tudi odgovornosti bo več. Sploh pa menim, če že govoriva o ustavi, da sploh ne potrebujemo tolikšne regulative, saj življenje določene stvari ureja samo po sebi. Vse to neskončno predpisovanje postaja ne le zavora, ampak že kar mora.

Ob vseh teh nenehnih spremembah, ki delavce silijo v brezštevilne referendum, ob poplavi samoupravnih aktov bi se moral nekdo hudičevo resno vprašati, koliko to stane in zakaj, nenazadnje, delavci, preprosto povedano, mislijo, da jih zajebavamo, ko pa o temeljnih zadevah svoje eksistence sploh ne morejo odločiti.

Nova ustava bo, kolikor zasledujem njeno porajanje, še obsežnejša in tako še manj dostopna ljudem. Biti pa bi morala razumljivo, jasno, strnjeno pisano brez primesi administrativnega jezika.

Nimam se namena norčevati. Ustava, zakon o združenem delu, novi obračunski zakon, različni samoupravni sporazumi – za vse to bomo morali po fabrikah ustanovljati nekakšne razlagalske štabe. Kot direktor teh besedil preprosto ne zmorem prežvečiti. Smo žrtve hiperprodukcije administriranja. Parkinsonov zakon kot da je ustvarjen za nas. Očitno je, da se administracija na vseh ravneh bojuje za svoj obstoj, zato na vrat na nos ustvarja in piše nove zakone...

Kako lahko kot direktor vplivam na gospodarjenje?

Mikuličev (ne)odgovor nas je, skupaj z delegatom Zdravkom Zabukovcem, pustil nepotešene, žejni pa le nismo šli čez vodo. Povedano nam je bilo – in končno je, hvala bogu, znan krivec in s tem tudi nosilec odgovornosti – da smo nekako krivi kar vsi. ZIS se je trudil takorekoč iz petnih žil, vsega obsojanja pa je vredna naša lagodnost. Ta ugotovitev že kar nekako sili v razmislek, da bi, po sodbi ZIS, vendarle kazalo zamenjati – ljudstvo, ki ne spoštuje sprejetih ukrepov, ti pa so – kot smo slišali in prebrali – dobri. Nič več in nič manj kot to.

Povsem očitno je, da vlada nikakor ne meni, niti za ped, odstopiti od svojih usmeritev. Eklatantni primeri za to so devizni zakon, politika zamrzitve cen, novi obračunski zakon, dosledno vztrajanje pri tržnih zakonitostih...

»Na vse to,« pripominja tokrat z nekaj manj optimizma Leopold Turnšek, »smo zvezno vlado ves čas opozarjali: cene so res zamrznjene, imamo pa zato poplavo novih proizvodov, nove, takorekoč super Yugo avtomobile, novo mleko, fantastično izpopolnjene televizorje, nove parole in castrole, z njo pa, kajpak, novo inflacijo in staro nezadovoljstvo, garnirano z novimi štrajki. Mikuličeva vizija izhoda iz krize se vidno podira, nikakor pa je ne podirajo tisti, na katere tako očitno kaže s karajočim prstom.

Dejstvo je, da se je Mikulič ne ravno spretno izognil odgovoru, nič pa ni povedal o tem, ali je protinflacijski program sprejemljiv ali ne? Osebnost bi premiera vprašal, naj natančno odgovori na vprašanje, kdo (ime, priimek, ustanova, republika itd.) ni (je) delal, upošteval, oviral naprežanje ZIS. Vprašal bi ga tudi, kako naj kot direktor vpliva na (po možnosti dobro) poslovanje podjetja, če smo spremembo zakonodaje obračuna celotnega dohodka in dohodka v preteklem letu dobili šele 31. januarja 1988? Kvaliteto gospodarjenja bomo dosegli z vnaprejšnjimi znanimi pogoji. Res je, da je tudi Slovenija sprejela resolucijo. Vendar: kaj naj storim kot direktor, če skoraj ne morem načrtovati, ker nimam znanege niti enega elementa? Revalorizacija za obratna sredstva je padla od 112 na 46, to pa so sredstva, ki jih krvavo potrebujemo. V tem trenutku je to sicer pozitivno, menim pa, da se bo čez kakšen mesec revalorizacija spremenila. To je nemogoče. S tolikšno nestabilnostjo ni umnega gospodarstva. Na tak način nismo zmožni načrtovati niti za en mesec vnaprejšnjega, kaj šele za leto.

Solatni načrti

V jugoslovanskem (pre) razgretem prostoru, prepolnem različnih očitkov in zabeljenem s čestokrat navidezno ustvarjenimi nacionalističnimi trenji (ki, očitno, nekaterim kar »pašejo«), vse bolj sili v ospredje problem izkoriščanja, ni pa jasno, kdo koga izkorišča, razviti nerazvite ali obratno. Ker je odeja mnogo prekratka, da bi zadovoljivo pokrila vesoljno jugoslovansko občestvo, je to seveda še kako pomembno vprašanje.

»Prvič: mislim, da se vlada na vse kriplje trudi, da bi zaščitila slabe gospodarje. Prerazporejanje sredstev je več kot očitno dokaz za to trditev. Veliko besede imajo v tej igri različni monopoli. Prehod na gospodarjenje na podlagi realnih tržnih zakonitosti bi seveda povzročil precejšnje težave, tudi nemire, ki pa bi se s časom polegli, v tem trenutku so pa seveda nezaželeni in je za nekatere tako bolje. Lažje je namreč deliti in se iti dobrega, starega dedka Mraza. In hkrati odškrniti, kjer je še kaj. Bojim se, da dolgo ne bo več.

Drugič: takšno usmeritev potrjuje tudi sprememba obračunskega sistema. Kdor je s pametjo obračunal obratna sredstva, je zdaj na slabšem kot tisti, ki je zadolžen. Podobno je z deviznim zakonom. Zato preprosto – in to kategorično – izjavljam: ne more biti govora o izkoriščanju manjrazvitih. Simptomatično se mi tudi zdi, da nihče ne bo bil pozoren na vztrajna navajanja pomoči, ki jo je dajala (in jo še daje Slovenija, na številne primerjave, ki jasno kažejo slovenski delež pri ustvarjanju jugoslovanske pogače, vsi pa se obregajo ob domala marginalne zadeve in zadevice, s katerimi hočejo podkrepiti svoje teze. To zvedavo in neokretno vtikanje nosu v sosedov lonec se mi nikakor ne zdi pošteno.

Slovenjebistriška oljarna ne glede na vse te probleme ne misli obstati na pol poti. Surovinskih problemov vsaj ta hip ni in jih tudi bržkone v bodoče ne bo, torej bo proizvodnja lahko tekla nemoteno, a to je že druga zgodba. Takrat bo njen sedanji dolgoletni direktor zaradi rotacijskega kašljanja, ne zaradi strokovnosti, sedel za drugimi vrati.

Pa vendar: oljarna namerava posodobiti proizvodnjo na področju primarne in predvsem sekundarne predelave. Začeli bodo izdelovati solate na osnovi majoneze (francosko – z mortadelo, rusko) in njihove inačice. Opremo že imajo. Gre za sodelovanje z Zvezdo, s sozdom, katerega član so, to pa je le začetek tovrstne proizvodnje, za katero menijo, da jim odpira povsem nove razvojne možnosti (zlasti na slovenskem tržišču) na bistveno višji tehnološki ravni. Takšna pot je brez dvoma težja. Tudi ni izključen izvoz, ko bo čas za to...

»Tokrat, ko bodo stvari v Jugoslaviji glede »normalne« ekonomije dorečene in postavljene na pravo mesto,« je še dodal za slovo Leopold Turnšek.

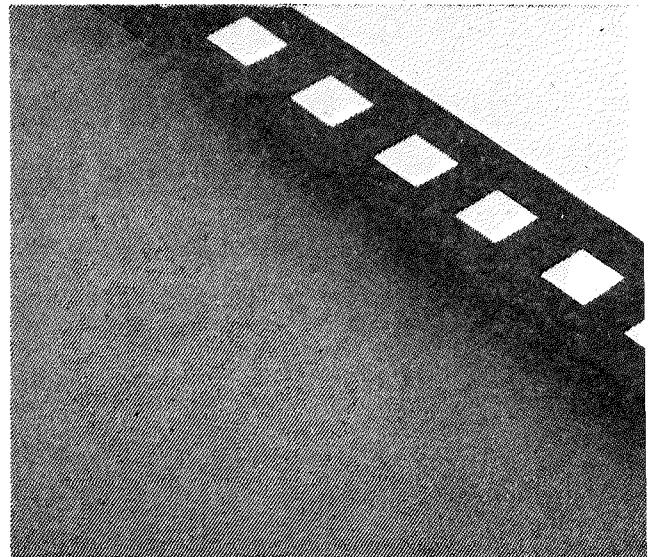
Milenko Strašek

Elkroj

PROIZVODNJA MODNE KONFEKCIJE MOZIRJE n. sol. o.

Madžarska kinematografija je v zadnjih nekaj letih že večkrat, v glavnem na izjemno visoki izrazni ravni ter z odkrito, pogumno mislijo opredeljevala svoj odnos do dramatičnega obdobja sredi petdesetih let, ko je odpor zoper stalizem zrasel do grla in se izživel v vstaji. Med poskusi globoke in pronicljive razčlenitve tistih časov, ko so se pisale in namalokrat s smrtjo razpletale usodne človeške drame, je tudi lanskeletni film »Mlini pekla«, ki ponazarja tragični potek prežgane poti študenta prava, enega izmed protagonistov takratnih dogajanj.

Več kot

Med filmi, ki so – tako na beograjskem Festu kot drugod po vsem svetu – segli gledalcem najbolj pod kožo in se scela, z vso svojo sporočilno mislijo, zajedli v zavest, je »Kesanje« gruzijskega režiserja Abuladzeja, zanesljivo ena najpomembnejših stvaritev tega desetletja. Film je nastal že pred leti, vendar ga do prihoda Gorbačova h krmilu prenovljenih družbenih odnosov in življenjskih pa s tem tudi ustvarjalnih in miselnih možnosti v Sovjetski zvezi, tej matici stalinističnih pojmovanj, niso pustili pred oči gledalcev. Nič čudnega, kajti film se – z izjemno zavzetostjo svojega avtorja, ki šteje to temo za svoj temeljni ustvarjalno-oblikovalni motiv – spopada prav s fenomenom totalitarističnega nasilja, katerega poglobljena lastnost je zanikanje sleherne človeške individualnosti, pač v imenu ideologije kolektivizma, ki pa je zgolj krinka za samodržstvo velikega vodje.

Abuladzejev film je obračun s trinogi vseh vrst in barv. V njegovem groteskno odslikanem »junaku«, nekdanjem županu, ki je poslal v taborišča smrti vse, ki so mu bili nevarni, ker se mu pač niso bili voljni prilizovati in ga vdano častiti, je strnjeno upodobil trinoge vseh inčič: Stalina, Hitlerja, Mussolinija, Berijo, pa še kakega Homeinija povrhu.

Film je – s svojimi groteskno domiselnimi sredstvi, ki seveda niso realistična, zato pa segajo čez in globlje – prava študija karakteristik in razmerij, kot jih je (in jih v svojih še vedno živih nasledkih) ustvarja totalitarizem, stalinski s svojo perfidno zlaganostjo nič manj kot vsi drugi, ki so bili že do kraja zgodovinsko razkrinkani.

Bernardo Bertolucci, italijanski režiser, ki ga poznamo predvsem zavljo njegovega »Dvajsetega stoletja«, velike panorame italijanskega dogajanja skozi dolga in dramatična desetletja tega našega časa, se je s svojim najnovejšim velikim filmom »preselil« v območja sveta in zgodovine, ki se nam zdijo na prvi pogled odmaknjena, prav ta filmski spektakel pa nam jih ne le približa, pač pa tudi obrazloži.

Filmska saga o »Zadnjem cesarju« nas popelje na Kitajsko, k ponazoritvi nenavadne usode človeka, ki je preživel otroška leta in mladost kot imperator velike dežele, prelomne zgodovinske okoliščine, najprej japonska okupacija in nato zmagoviti pohod Mao Ce Tungove revolucije, pa so ga vrgle s prestola, nakar je prek deset let obsedel v ječi, preostanek življenja pa preživel kot preprost in brezimni vrtnar v sivi uniformi kitajske množice.

Bertoluccijev film nas pelje skozi novejšo zgodovino Kitajske na slikovit in pregleden način, zazrt predvsem v psihološko-moralne orise značaja svojega junaka z vso njegovo neponovljivo življenjsko zgodbo. Bil je – še kot otrok – prva in poglobljena oseba Prepovedanega mesta, vendar s prepovedjo kakršnegakoli izhoda. Priiti ven in postati dejanski vladar svojemu narodu, ki ga, obdan s tisočeriimi evnuhi in dvornimi damami, sploh ni poznal, je bila njegova največja želja, ki pa se mu ni nikoli scela uresničila. Ko so se razmere spremenile in so Kitajski zavladali Japonci, se je sicer oklical za vladarja svoje rodne Mandžurije, toda tudi v tej vlogi je bil samo lutka v rokah tujih oblastnikov.

Ob vsem, kar je bil in doživljal, pa je vendarle ohranil izjemno čisto moralno podobo, in mu tudi revolucionarno sodišče ni moglo dokazati zločinskih krivde za vse tisto, kar se je dogajalo v njegovi deželi, kajti živel je daleč od krvave stvarnosti.

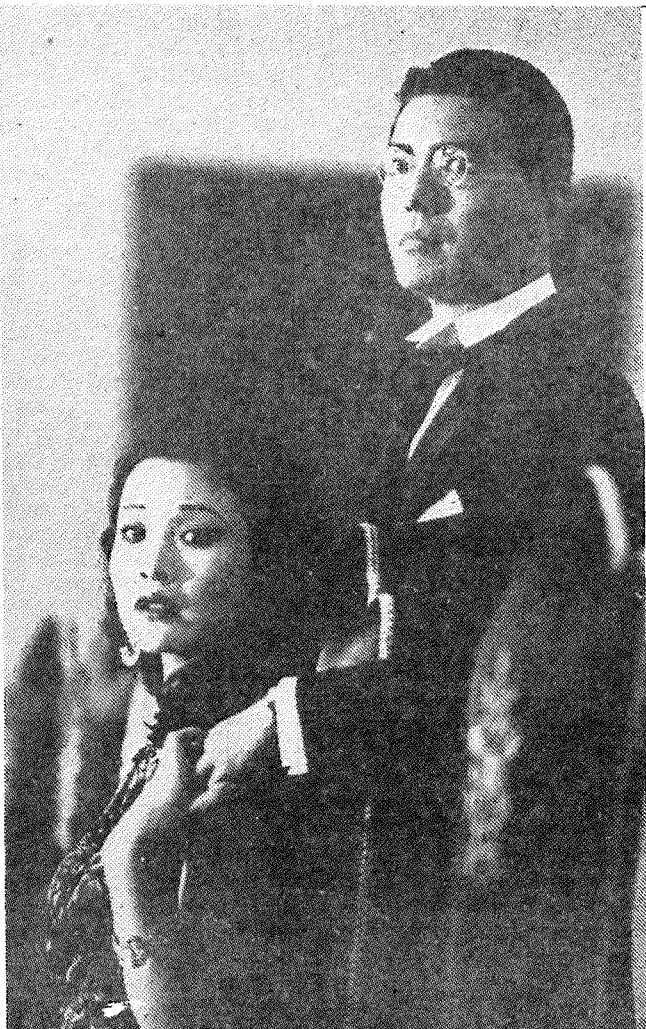
Ko se je pred dobrega četrta stoletja – po vsem svetu in z nekajletnim zamikom tudi pri nas – začel veliki pohod televizije, so mnogi napovedovali bližnji iztek filmske ere V kino, ki smo ga dotlej množično obiskovali, smo sprič vedno lepše in vedno bolj radožive televizijske slike v toplen zapečku pri nas doma poslej zahajali bolj poredko, toda zloslutne napovedi o izumiranju kinematografske umetnosti se zavljo tega niso uresničile. Nasprotno: film kot ustvarjalna umetnost živi in se razvija dalje ob televiziji in – z njo.

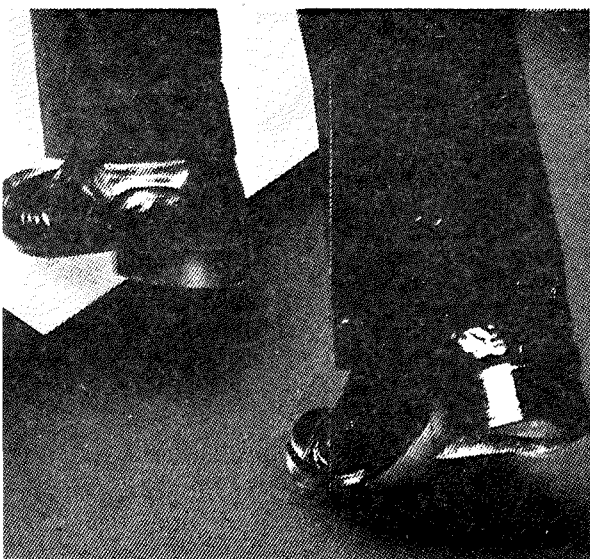
Iz leta v leto nastajajo nova pomembna filmska dela, k bogatijo naš čas in naše poglede na preteklost, sedanjost in prihodnost.

Filmska umetnost takorekoč neprenehoma manifestira svojo navzočnost. Premierne predstave in festivalska soočenja si iz tedna v teden, v domala sklenjeni verigi, podajajo roke. Pred koncem vsakega leta ali ob samem začetku naslednjega so na vrsti veliki festivalski pregledi, neke vrste sumarične panorame, kakršnih ena je – ob Londonu, Dunaju in še nekaterih kulturnih središčih – že sedemnajst let zapo-

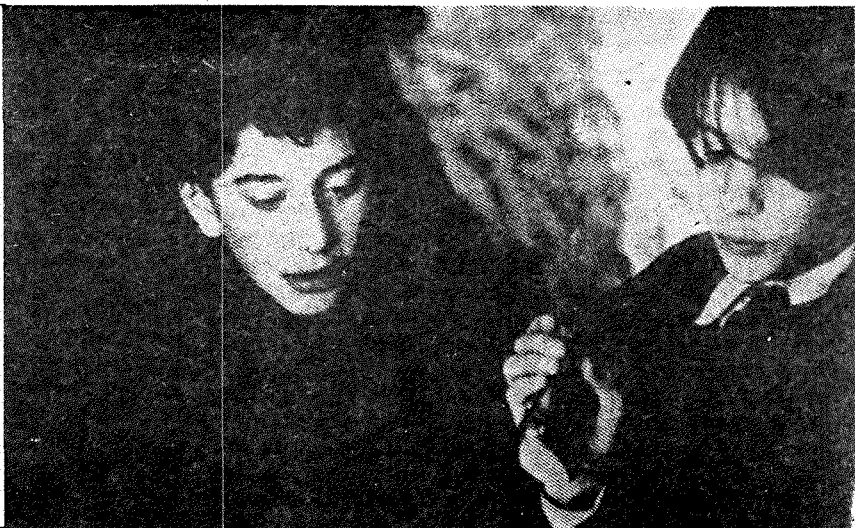

Eccov roman »Ime rože«, preveden v vse jezike, tudi v slovenščino, smo mnogi prebrali na mah, kot kriminalko najboljše vrste in hkrati kot veliko, globoko hvalnico besedi, lepoti, življenju, luči v temi srednjeveške duhovne ječe, v kakršno je zašel človeški rod. Film, ki ga je po tem romanu posnel francoski režiser Annaud, knjige ne doseza, a je vseeno umetnina visokega ranga.

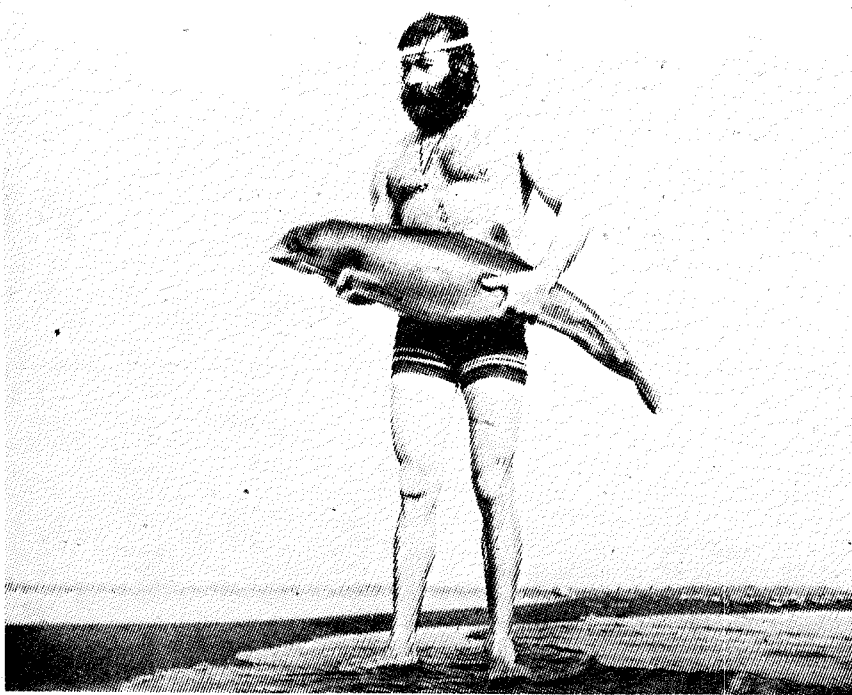

Francoski režiser Louis Malle, eden izmed veteranov te velike nacionalne kinematografije, se je po večletni odsotnosti in snemanju na ameriških tleh, vrnil domov in k sebi – v polnem pomenu besede: s svojim filmom »Nasvidenje, otroci« se je scela in z veliko mero ustvarjalne zavzetosti posvetil spominu na lastno otroštvo v vojnem času. Upodobil je vzdušje v posebni samostanski šoli, kamor so se pred viharjem vojne zatekli otroci preganjanih staršev, med njimi tudi nekaj mladih Židov, ki so se skrivali pod tujimi imeni, dokler jih gestapo ni odkril in jih poslal na morišča, od koder ni bilo vrnitve.

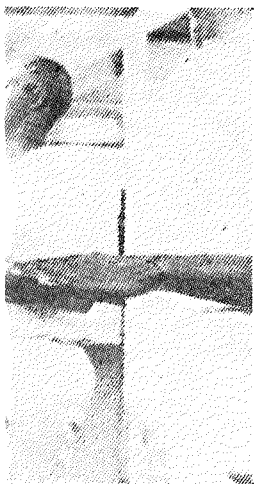
življenje

Tudi naš Beograd s svojim Festom. V njem so tudi letos pokazali blizu sto najbolj zanimivih idejnem ter umetniškem pogledu najbolj dognanih filmov iz lanskega leta. V tej dragoceni panorami, ki je, kot vse, prebolela svojo lastno krizo in se prebila tudi čez okope ne jugoslovanske odrinjenosti na obrobje svetovnih filmov, so bili na ogled filmski dosežki petindvajsetih nacionalnih kinematografij, vključno z vsemi velikimi, kot so francoska, britanska, sovjetska, italijanska, kitajsko-madžarska in še nekatere druge. Videli smo, kar je, če ne biti na tekočem, videti treba. Dovoljstvo ob Festu in njegovem izboru pa še ne pomeni, da se smemo s pomirjenimi občutki ozirati tudi na jugoslovanski kinematografski vsakdanjik. V njem manj dela teh najboljših filmov z vsega sveta ne bo, ker jih bodisi ne znamo ali ne zmoremo uvoziti. Kljub temu, ta mednarodna prireditev visokega in uglednega programa, ostaja še vedno zelena oaza sredi porumenele puščave naših siceršnjih kinematografskih možnosti.

Gruzijska kinematografija nas že od nekdaj navdušuje s svojo izrazito humorno sproščenostjo, s svojo metaforično povednostjo in z nekim prav posebnim, neponovljivim šarmom, ki je lasten prav tamkajšnjim umetnikom, tako zelo drugačnim od vsega, kar nosijo v sebi drugi sovjetski avtorji pa tudi filmski ustvarjalci azijske provenience.

»Plavalec« režiserja Kvirikadzeja je svojevrsten razmislek o usodi generacij, ki jim ni bilo dano, da bi izživele svoj življenjski prestiž. V maratonskem plavanju se je preskušal ded, a mu dosežkov niso priznali. V podobnem poskusu je ostal izigran tudi oče. Sin, čigar življenjski čas je sedanost, možnosti za veliki preskus nima več, vseeno pa tvega – tudi za nazaj – veliko očiščenje vsaj s tem, da se tudi on požene v vodo.

Mnogi so menili, da po »Apokalipsi danes«, »Platoonu« in še vrsti drugih »vietnamskih« filmov, posnetih v Ameriki, na to temo ne bo mogoče ničesar več povedati. Znani angleški režiser Kubrick je s svojim filmom »Full Metal Jacket« (Jekleni šaržer) te napovedi zanikal. Odslikal je grozljivo razčlovečenje vojakov, natreneranih za brezdušni vietnamski pohod.

Sloviti poljski filmski avtor Wajda, čigar filme so letos na Festu pokazali v posebni retrospektivni sekciji, je ustvaril že marsikaj pomembnejšega od »Kronike ljubezenskih dogodkov«, ki so njegovo zadnje delo, plod njegovih zgodnjih šestdesetih let, zdi pa se, da je bil v ponazarjanju preteklosti svoje dežele in svojih ljudi le malokrat tako sproščen in človeško občutljiv kot tokrat. V tem filmu se je nemara tudi osebno izpovedoval, kajti junak njegovega »pripovedovanja« je v nekem smislu njegov vrstnik, dijak, mladi zaljubljenec v davnem poletju devetintridesetega, tik preden je izbruhnila vojna.

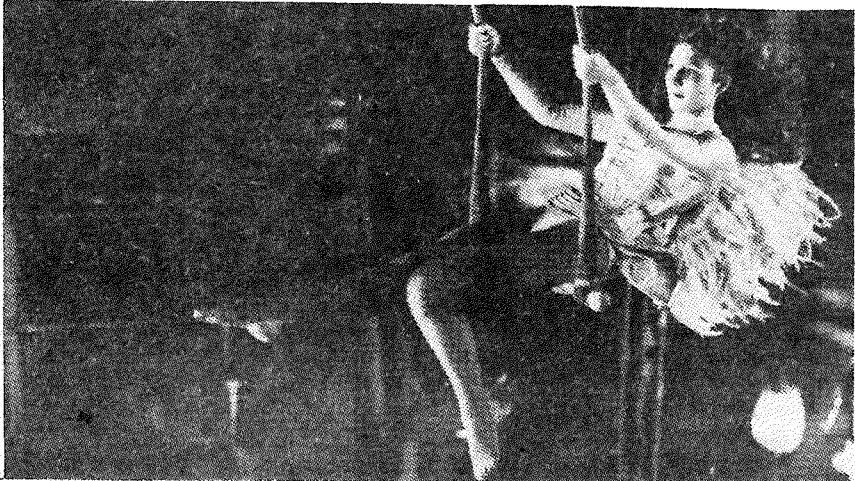

Budimpeštansko leto 1956. je doživelo svojevrstno nazoritev v filmu z naslovom »Oslovski kašelj«, ki ga kot spomin na svoja takratna otroška doživljanja in torej skozi optiko otroškega pogleda na dogajanja v družinskem krogu in sicer – na filmski način pripoveduje tragična priča dramatičnega poteka bojev, groze in strahu na opustelih ulicah.

Ameriški režiser Brian de Palma je znan kot mojster krvavih srhljivk – z obiljem krvi in smrti. Njegovi »Nedotakljivi« so mojstrovina te vrste več v njegovem opusu. Lotil se je vnovične upodobitve spopada z velikim čikaškim kraljem mafije v tridesetih letih – Al Caponejem, spopada, ki ga je izbojeval (ter spravil dotlej neranljivega nasprotnika za rešetke) mladi šef finančne policije Ness... in zmontiral enega najbolj dramatično srhljivih filmov zadnjega časa.

»Nebo nad Berlinom« so mnogi razglasili za najlepši film lanskega leta. Nič čudnega, kajti nemški režiser Wim Wenders se je, podobno, čeprav na povsem drugem prizorišču in ob drugačni tematiki, scela predal čustvenim vzgibom in meditaciji, vpeti v sliko, kot v svojem prejšnjem, slovitom »Parizu-Texas«. Doživeti nam je posebne vrste filmsko liriko, ki jo z nenavadno močjo diha sleherni pogled in sleherni korak skozi Berlin, to tragično mesto zgodovinskega spomina, ki ne more zbledeti.

Bolj poglobljene študije

Ob vsem naštetem pa seveda ne moremo prezreti tistega zgodovinskega dela, ki ga lahko opredelimo kot znanstveno-raziskovalno delo. Tu seveda ne gre za tista pregledna dela, ki so jih o primorski problematiki napisali dr. Tone Ferenc, Milica Kacin-Wohinz in drugi, pač pa za dela in avtorje, ki so svoje delo opravljali na našem območju.

Ledino znanstvenega zgodovinskega sta tu nedvomno orala dr. Miroslav Pahor in prof. Janez Kramar, ki je s posebno pozornostjo in naklonjenosti preučevali zlasti tematiko NOB v Istri in na Primorskem. O tem govori vrsta razprav in člankov v periodičnem in revijalnem tisku, ustavit pa bi se veljalo pri prvem večjem samostojnem delu **Marežige, trdnjava slovenstva v Istri 1861–1930**, ki je izšlo leta 1982 in ki zlasti v 2. delu podrobno obravnava pripravo in potek parlamentarnih volitev in marežanskega upora 15. maja 1921. Tudi v svojem najnovejšem delu **Izola, mesto ribičev in kmetov**, ki je pred kratkim izšlo pri založbi Lipa v Kopru, avtor posveča medvojnemu obdobju in NOB na širšem izolskem območju okrog 150 strani.

V okviru svojih raziskav o Izoli je avtor domala že zbral in uredil tudi gradivo za oris celotnega poveljnega obdobja, od osvoboditve do Osimskih sporazumov leta 1975. Že vrsto let je za objavo pripravljen tudi njegov **Revolucionarni tisk Slovenske Istre**, ki je plod dolgoletnega preučevanja in raziskovalnega dela. V bistvu gre za oris zgodovine komunistične partije v Slovenski Istri in ilegalnih tehnik, ki jih je KPS ustanavljala v Slovenski Istri za razmnoževanje revolucionarnega in narodnoosvobodilnega tiska.

Ko že govorimo o raziskovalnem delu, seveda ne moremo mimo interdisciplinarnega projekta **Kultura na narodnostno mešanem ozemlju Slovenske Istre**, ki ga bodo obalne kulturne ustanove izvajale v okviru Raziskovalnega inštituta Filozofske fakultete v Ljubljani. V tematskem sklopu imajo zgodovinske raziskave pomembno mesto: tako v okviru Pokrajinskega muzeja v Kopru tečeta raziskavi **Povojna graditev ljudske oblasti v Slovenski Istri (Cona B) 1945–1954** (Vlasta Beltram) in **Politična dejavnost primorskega revolucionarja Staneta Vilharja v kontekstu reševanja nacionalnega vprašanja na Primorskem**

v letih 1925–1936 (Darko Darovec). V okviru Pokrajinskega arhiva v Kopru tečejo raziskovalne naloge **Ekonomske migracije iz Slovenske Istre ob koncu 19. in začetku 20. stoletja**, **kulturna ustvarjalnost med borci prekomorskih brigad in drugih prekomorskih enot** (Milica Trebše-Štolfa) in **Arhivski viri o razvoju šolstva v Slovenski Istri od razpada Beneške republike do leta 1945** (Vanda Bezek). Pomorski muzej v Piranu pa opravlja raziskovalno nalogo **Slovinci in pomorstvo od najstarejših časov do 20. stoletja** (Leo Čeh).

Skupne teme – skupno delo

Nič nismo doslej omenjali prizadevanj italijanske historiografije, zlasti pri problemih, kjer se interesi stikajo. Tu je treba seveda ločiti tisto historiografijo, ki v okviru posameznih ustanov nastaja onstran meje, od tiste, ki nastaja v okviru Centra za zgodovinske raziskave v Rovinju, oziroma je zastavljena v okviru Sekcije za raziskave (Sezione per le ricerche) pri Obalni samoupravni interesni skupnosti za vzgojo in kulturo pripadnikov italijanske narodnosti.

Tu bi najprej omenili zajetno monografijo **Itinerario di**

Lotta (Kronika udarne brigade Garibaldi-Trieste), avtorjev R. Giacuzza in M. Abrama, ki je v okviru zbirke **Monografie** izšla lanske leto. V okviru iste zbirke je ob številnih drugih delih izšlo pred štirimi leti tudi delo **L. Martinija I protagonisti raccontano** (Dnevnik, spomini in prizadevanja italijanskih borcev v osvobodilni borbi Jugoslavije).

V istrski in primorski prostor z one strani meje seveda posegajo številni avtorji in ustanove. Naj naštejemo samo nekatere: Paolo Sema, G. Padoan (Vanni), Diego de Castro, Fausto Monfalcon, Pokrajinski inštitut za zgodovino osvobodilnega gibanja Furlanije-Juljske krajine in druga.

Tu seveda ne moremo načeti težavnega vprašanja različnih pogledov in razhajanj našega in italijanskega zgodovinskega o dogajanju v Julijski krajini med NOB in povojnem obdobju, ki ga je B. Babič izredno pronicljivo strnil v publikaciji **Odmevi**, dejstvo pa je, da bi morali našo zgodovinsko literaturo vsaj v obsežnejših povzetkih prevajati v italijansko. Ena poglavitnih vrzeli je še vedno v tem, da je pri Italijanih, zlasti onstran meje, poznavanje slovenščine (pa tudi slovenske zgodovine) še vedno

velika redkost. Prevodi bi seveda pomagali pri odstranjevanju teh težav, ki so še danes žgoče in aktualne zlasti pri poslednejšem zapolnjevanju zgodovinskih praznin.

Historična produkcija italijanskih sosedov je namreč pri obravnavi mejnih področij, ki segajo v naš etnični prostor, izredno močna. Vstrec bi ji šli lahko le s programsko zasnovanim in resnim raziskovalnim delom, ki pa si ga je ob razmerah v naših kulturnih in raziskovalnih institucijah pogosto težko predstavljati.

V smislu koordiniranja vsega tega dela naj bi s krovsko krepitvijo te naloge postopno prevzel muzejski oddelek NOB. Gre namreč za težnjo in potrebo po postopni institucionalizaciji celotne publicistične dejavnosti. Muzejski oddelek NOB je z oblikovanjem sosveta iz delegatov posameznih komisij, domicilnih odborov, institucij in DPO začel odpravljati številne organizacijske, finančne in druge probleme, ki so se nakopili v vseh teh letih. Z dokaj usklajenim programom je začel enotnejše nastopati navznoter, pa tudi navzven (zlasti do kulturnih skupnosti, ki financirajo njegov program, pa tudi do širše družbene skupnosti).

Raziskovalno delo o preteklosti je podobno kot pri vseh humanističnih vedah svojevrsten proces, ki ga ni mogoče meriti in njegov razvoj predvidevati po izračunih, ki so uveljavljeni v svetu ekonomike. Veliko je slučajnosti, veliko je odločitev subjektivne narave in veliko je ovir, ki so povsem izven stroke. Nekatera leta so seveda bolj plodna, druga manj. To nas seveda ne more zavesti k trditvi o stagnaciji ali celo nazadovanju. Po napovedi založbe Lipa bosta leti 1988/89 znova plodni v zgodovinskega NOB in revolucije, saj se nam obeta nekaj zanimivih in pomembnih del, če omenimo le bogat oris delovanja Pinka Tomažiča in II. tržaškega procesa Vida Vremca in monografijo Komande mesta Koper Alda Piriha.

Vsekakor lahko rečemo, da je bilo celotno dosedanje delo dovolj ustvarjalno po zaslugi posameznikov in tudi ustanov, ki so poklicno skrbele za preučevanje in popularizacijo novejših zgodovine. Zelo verjetno pa bi bolj organizirano delo vseh ustvarjalcev (poklicnih in nepoklicnih, posameznikov in ustanov) prineslo še večje uspehe.

Salvator Žitko,
ravnatelj Pokrajinskega muzeja v Kopru

S seje udeležencev družbenega dogovora o priznavalninah udeležencev NOV in s seje Republiškega komiteja za borce**Kako poteka izvajanje družbenega dogovora**

O tem so nedavno spregovorili na seji odbora udeležencev družbenega dogovora o priznavalninah udeležencev NOV.

Kot vsako leto doslej, je tudi za letošnje leto odbor sprejel usmeritve za občinske upravne organe in komisije, ki odločajo o priznavalninah za izvedbo »prevedbe« stalnih občinskih priznavalnin. Gre za ugotavljanje sprememb iz preteklega leta (v prejemkih in drugih okoliščinah), od katerih je odvisna podelitev stalne občinske priznavalnine in njena višina, ki se izvaja v začetku vsakega tekočega leta, upošteva pa od 1. januarja tekočega leta naprej. S tem v zvezi je bila predlagana delna poenostavitve ugotovitvenih postopkov, tako da se bodo družinsko stanje in tudi nekatere druge okoliščine ugotavljale le v primeru, če bo upravičenec sporočil, da je prišlo do sprememb (glede na stanje iz preteklega leta). Kakšno je stanje in ali je prišlo do kakšnih sprememb, pa bodo upravni organi ugotavljali s pomočjo vprašalnikov, ki jih bodo prejemniki priznavalnin izpolnjeni vračali upravnim organom.

Če v preteklem letu upravičenci niso pridobili vseh ustreznih potrdil, jih bodo morali obvezno predložiti v letošnjem letu. Ob tem je odbor zavzel stališče, da bi kazalo v prihodnje preiti zgolj na odstotkovno usklajevanje stalnih priznavalnin, če (razen sprememb v višini prejemkov iz preteklega leta in nove osnove za ugotavljanje pravice in določanje višine priznavalnin najnižje pokojnine za polno pokojninsko dobo, ki jo določijo SPIZ v SR Sloveniji za tekoče leto) pri prejemnikih

ne bi bilo drugih sprememb v družinskem, premoženjskem oz. socialno-zdravstvenem stanju.

Odbor udeležencev je obravnaval in sprejel tudi nekatere popravke kriterijev ter meril za določanje višine stalnih priznavalnin. Tako je za kmete – udeležence NOV ustrezno zvišal kriterije za tiste med njimi, ki so udeleženci NOV od leta 1941 in 1942, s priznanim posebnim dobo v dvojnem trajanju, na 80% razlike med deležem prejemkov na družinskega člana in najnižjo pokojnino (prej 60% razlike), pri tem ostaja 60 odstotkov še naprej kriterij za udeležence NOV od leta 1943 in 1944. Enak kriterij je sprejel odbor za kmete – udeležence NOV, ki so organizirano delo v NOB od 1941 ali 1942 leta dokazali s potrdilom pristojnega občinskega odbora ZZZB NOV in se jim izjemoma prizna pravica do stalne priznavalnine (prej prav tako 60%). Za udeležence NOV, ki so s potrdilom občinskega odbora ZZZB NOV dokazali organizirano delo od 1943 ali 1944 leta, je določen kriterij v višini 60% razlike (prej 50% razlike).

Kmetom – udeležencem NOV, ki jim je stalna priznavalnina edini vir preživljanja, naj bi se stalna priznavalnina odmerila v višini 80% najnižje republiške pokojnine, če imajo priznano posebno dobo od leta 1941 ali 1942 oz. v višini 60% najnižje pokojnine, če jim je posebna doba priznana od leta 1943 ali 1944. Tako odmerjena priznavalnina pa naj bi se še povečala do 20%, da bi se tako zagotavljala na ustrezno višjem nivoju kot denarna pomoč pri skupnosti socialnega skrbstva.

Za nekmečke upravičence, ki se jim izjemoma prizna stalna priznavalnina na podlagi potrdila občinskega odbora ZZZB NOV o udeležbi v NOV, se zvišuje kriterij: za tiste, ki so organizirano delovali v NOB od leta 1941 ali 1942 na 80% (prej 60%) razlike med deležem prejemkov in najnižjo pokojnino, za tiste od leta 1943 oz. 1944 pa na 60% razlike (prej 50%). Prav tako se zvišuje kriterij za nekmečke upravičence – udeležence NOV s priznanim posebnim dobo v dvojnem trajanju, ki jim je stalna priznavalnina edini vir preživljanja in sicer tako, da se osnovni znesek (100% najnižje pokojnine za udeležence NOV od leta 1941 in 1942 oz. 80% najnižje pokojnine za tiste od leta 1943 in 1944) zviša še do 20%, tako da je znesek stalne priznavalnine ustrezen višji od zneska, ki ga svojim upravičencem izplačuje skupnost socialnega skrbstva.

Odbor udeležencev je sprejel tudi posebna pojasnila in navodila za reševanje socialne problematike kmetov v okviru družbenega dogovora o priznavalninah udeležencev NOV, ki predstavljajo praktični pripomoček za delo upravnih organov in komisij, ki odločajo o priznavalninah. V okviru danih kriterijev, namreč pristojne komisije samostojno odločajo o višini priznavalnine vsak konkreten primer.

Republiški komite za borce in vojaške invalide je na svoji 7. seji na začetku tega meseca obravnaval predlog zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o vojaških invalidih in predlog zakona o spremembah ter dopolnitvah zakona o civilnih invalidih vojne. Potem ko so zbori

Skupščine SR Slovenije dne 3. 2. 1988 sprejeli predlog za izdajo zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o vojaških invalidih z osnutkom zakona ter predlog za izdajo zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o civilnih invalidih vojne z osnutkom zakona (skupnost socialnega varstva pa je o tem enakopravno odločala včeraj), bo predlagatelj še v tem mesecu določil predloga obeh zakonov.

V predlogu zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o vojaških invalidih je glede na osnutek novost določba, po kateri se zakupnina (kot dohodek od oddaje kmetijskega zemljiša v zakup) upošteva ne le v primeru, če je zakupnik družbeno-pravna oseba, ampak tudi v vsakem drugem primeru (torej tudi, ko gre za oddajo v zakup fizični ali civilnopravni osebi). Nadaljno novost predstavlja določba, po kateri se pričete uporabe zakona (če gre za prevedbo invalidskega dodatka in družinskega dodatka) in za pravico do družinskega dodatka, določa od 1. aprila 1988 naprej. Ker je pričakovati uveljavitev zakona v prvi polovici aprila (prevedba invalidskega in družinskega dodatka pa se odpravi z veljavnostjo od 1. aprila tekočega leta naprej), bi se s tem izognili preračunavanju zneskov po dnevili – deloma še po sedaj veljavnem zakonu in deloma po zakonu o spremembah ter dopolnitvah zakona o vojaških invalidih.

Do nekaterih pomembnejših sprememb (glede na osnutek zakona) prihaja pri predlogu zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o civilnih invalidih vojne glede na to, da so zbori

Skupščine SR Slovenije sprejeli dodatno pobudo Zveze društev civilnih invalidov vojne za zvišanje dodatkov za potrebo in tujo pomoč. Medtem ko se je po osnutku zakona dodatek za potrebo in tujo pomoč I. stopnje določil v višini 100% II. stopnje dodatka po predpisih o vojaških invalidih, dodatek II. stopnje pa v višini 100% III. stopnje dodatka vojaških invalidov, je v predlogu zakona ta višina 85% I. stopnje vojaških invalidov za I. stopnjo civilnih invalidov vojne in 85% II. stopnje vojaških invalidov za II. stopnjo civ. invalidov vojne.

Ob upoštevanju, da predlog zakona (kot tudi že zakonski osnutek) ne pozna več 15% povečanja dodatka za potrebo in tujo pomoč za žrtve fašističnega nasilja, zaradi česar obstaja možnost, da bi posamezni civilni invalidi vojne z uvrstitvijo v II. stopnjo dodatka prišli v neugodnejši položaj, je v predlogu zakona vgrajena posebna varovalna določba, ki za te prejemnike ohranja enak obseg te pravice tudi vnaprej. Zaradi lažjega prehoda na novo pravno ureditev je kot datum pričetka uporabe zakona iz enakih razlogov kot v predlogu zakona o vojaških invalidih (glede določb, ki se nanašajo na denarno pomoč), predviden 1. april 1988.

Na seji republiškega komiteja je bilo predstavljeno tudi delovno gradivo za pravilnik o usklajevanju denarnih prejemkov po zakonu o vojaških invalidih in po zakonu o civilnih invalidih vojne, ki bo usklajen z zakonskimi spremembami in dopolnitvami. Po novem se bodo namreč pri usklajevanju invalidskih prejemkov po obeh zakonih upoštevale – čeprav z določenim časovnim zamikom – vse uskladitve pokojnin pri Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja. V pravilniku bo urejen tudi način obračunavanja razlike (v višini dodatka za potrebo in tujo pomoč po zakonu o civilnih invalidih vojne oz. po drugem predpisu).

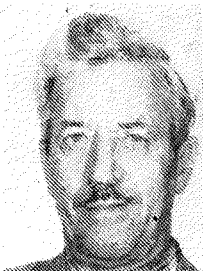
Na seji komiteja so bile pojasnjene tudi usmeritve občinskim upravnim organom, pristojnim za zadeve borcev in vojaških invalidov (za letošnje prevedbo denarnih prejemkov po obeh zakonih) ter podana informacija o uvajanju računalniške obdelave podatkov v delo občinskih upravnih organov ter informacija o seji odbora udeležencev družbenega dogovora o priznavalninah udeležencev NOV, o kateri je govor v uvodnem delu tega prispevka.

Republiški komite
za borce in vojaške invalide

Umrli najstarejša Tržičanka

Komaj štirinajst dni zatem, ko je slavila svoj 99. rojstni dan in smo jo kot najstarejšo Tržičanko obiskali, je tiho umrla **Marija Škrjanec iz Senične**. Ko smo jo obiskali ob njenem rojstnem dnevu – 20. januarja, smo ji zaželeli trdnega zdravja v stotem letu življenja in izrazili upanje, da se ob letu zopet srečamo. Vedeli smo za njeno bolezen, vendar se je zadnje dni stanje popravljalo: bila je vesela obiska predstavnikov tržiške občine in družbenopolitičnih organizacij ter krajevne skupnosti Senično, sorodnikov in vaščanov. Pogovarjali smo se o njenem trdem in skromnem življenju, že med pogovorom se je veselila fotografiranja, in ko smo odhajali, se je nasmehnila ter nam v pozdrav pomahala. Zadnjič. Žal, se je njena življenjska pot v visoki starosti 3. februarja 1988 iztekla.

Drago Papler

Alojz Škrbec

Novembra lani smo se v Sentejneju poslovili od Alojza Skrbca-Milana, partizanskega komandanta, upokojenega majorja JLA in družbenopolitičnega delavca. Že leta 1942 je začel delati za OF, zaradi vse večje nevarnosti pa je odšel v partizane. Vključen je bil v Gorjanski bataljon, kasneje pa je postal komandant bataljona Gubčeve brigade. Posebno se je izkazal ob napadu na Dob pri Mirni. Po vojni je ostal v JLA kot oficir v Kragujevcu, leta 1955 pa se je upokojil. Vrnil se je v domači kraj in se vključil v družbenopolitično delo v Sentejnej. Za medvojne in povojne zasluge je prejel vrsto odlikovanj.

Ciril Šoberl

Nepričakovano je umrl Ciril Šoberl, dolgoletni družbenopolitični delavec iz Jesenice. Rodil se je leta 1927 na Jesenicah. Aktivni borec NOV je postal v šestnajstem letu. V ognju revolucije je nabiral revolucionarno znanje, katerega je uporabljal vse življenje. Svojo bojno pot je končal v bojih za Trst. Nekaj let je še aktivno služboval kot starešina v raznih enotah JLA, vendar ga je vsekakor nazaj v rojstne železarske Jesenice, da bi nadaljeval staro družinsko tradicijo. Hitro je nabiral strokovno znanje in se dopolnilno izobraževal. Kmalu mu je bilo zaupano vodilno mesto v Železarni. Upokojen je bil kot vodja TOZD v delovni organizaciji Dominvesta. Poleg vsega tega pa je bil vsestransko družbeno dejaven v DPO občine in v krajevne skupnosti. Njegova zadnja dolžnost je bila sekretar občinskega odbora ZZB NOV Jesenice.

Martin Plešivčnik

Martin se je rodil leta 1907 v Razboru, kot najstarejši otrok Radmanove domačije. Po kapitulaciji stare Jugoslavije je bil ujet in poslan v internacijo v Nemčijo. Domov se je vrnil spomladi 1942. leta in jeseni so se pri njem na domu začeli zbirati fantje iz Kotelji in drugod. Ko so dobili zvezo, so odšli v partizane. Radmanova domačija je dobila ilegalno ime Pri lipi. Kasneje, ob ustanovitvi postaje 34 v Žovnikovem je postal intendant, ki je zbiral hrano za občasne bolnice. Umrli je lani in je pokopan na Razboru.

Janez Kramarič

Rdeča Bela krajina

Ustanavljanje Belokranjskega odreda

Od začetka marca 1942 so se organizatorji osvobodilnega boja v Beli krajini vsestransko pripravljali za spomladansko vstajo in boj proti okupatorju. Za razliko od leta 1941 je OK za Belo krajino na pobudo Jožeta Borštnarja odločil, da žarišče in težišče vstaje prenese na gorjanski predel Bele krajine, kjer so bile vsesplošne priprave dokaj dobro organizirane. Predel Gorjancev je tudi predstavljal zelo pomembno operativno področje, omogočal je neposredno povezavo in sodelovanje z Gorjansko četo, ki je od srede marca že delovala na drugi strani Gorjancev, pomemben pa je bil tudi za razvoj partizanskega gibanja in skupni boj s hrvaškimi partizani na Žumberku.

V vzhodni Beli krajini je

bilo takrat pripravljenih 17 prostovoljcev za odhod v partizane, zbrali so okrog 20 pušk, pet do šest ton živil in več drugih potrebščin.

Jože Borštnar je naročil rajonskemu odboru OF Suhor, naj poišče primeren prostor za partizansko taborišče. Prostor sta izbrala vojni referent Martin Petric (Krajač) in učitelj Milič v Vodenicah na Gorjancih.

Prostovoljci so se začeli zbirati že v začetku aprila. Prvo metliško skupino sedmih partizanov je 6. aprila pripeljal na Črešnjevec Anton Ivec. Naslednji dan sta Martin Petric in Janez Težak odpeljala skupino v taborišče. V skupini so bili Alojz Grčar-Mitja, Matija Bahor-Slatin, Ograjenšek Slavko-Iztok, Jože Rus-Darko, Jan-

ko Šajatović-Miki in brata Janko ter Martin Brodarič.

Za komandirja je vojni referent postavil Grčarja, za komisarja pa je OK imenoval ČBahorja. Petric je skupino že na poti v taborišče oborožil s puškami. Rajonski odbor Suhor je organiziral prehrano, ki sta jo skupini nosila brata Martin in Jože Petric. Med 10. in 15. aprilom so Italijani iz postojanke Rada-toviči pretresli zahodni del Gorjancev, pa tudi rajon, kjer se je skupina utaborila. Ker so partizani mislili, da je bilo taborišče izdano, se je skupina premaknila v taborišče na Popovo štulo nad Popoviče.

19. aprila je prišla v Črešnjevec črnomaljska skupina petih mladincev z orožjem. V skupini so bili Miran Premru-Tine, Albert Topolšek-Igor, Viktor Miler-Dušan, Danilo Slamnik-Vlado in Karel Wolf. Skupino so od dr. Mihelčiča in Škrinjarja pri Črešnjevcu prevzeli brata Janez in Tone Kramarič ter Martin Južna in jo odpeljali

v taborišče na Popovo štulo. Prvega maja sta se skupini pridružila Milan Vrezec in Joško Voljavec, 2. maja pa še Franc Bogataj in 3. maja Janez Kramarič.

OK za Belo krajino je zaprosil OK Novo mesto, da bi v Belo krajino prišla skupina partizanov iz Gorjanske čete, da bi se povezala z belokranjskimi partizani. Oba komiteja sta se dogovorila, da organizirata zvezo 22. aprila v Dragah pri Miliču. Na zvezo je prišel tudi Jože Borštnar. Iz Gorjanske čete so bili poslani Dušan Pirjevec-Ahac, Žan More in Rudi Kromar. Skupina se je na Jugorju zaradi nesoglasja razdelila. Pirjevec je šel sam ob robu gozda pod Mačkovcem proti Draganu, More in Kromar pa po cesti proti Hrastu. Na Mačkovcu sta naletela na oddelek fašistične milice. Prišlo je do spopada; Kromar je ubil enega fašista in bil sam smrtno zadet. More je ubil policijskega psa, ki je skočil nanj, in se skril v grmovju. Tako se je skupina

razbila. More je sam prišel ponoči na javko k Miliču, a ta se ni hotel z njim pogovarjati. Moreta je napotil v gozd nad vasjo in mu obljubil, da bo prišel ob dogovorjeni uri k njemu, vendar ni prišel. Oba preživela pa sta se vrnila v svojo enoto.

7. maja je učitelj Milič obvestil partizansko skupino, da so Italijani zvedeli zanje in da jo bodo napadli. Zato se je le-ta še isti večer premaknila v dragomeljski gozd, se utaborila na Zdencu in se povezala s sekretarjem odbora OF Antonom Kramaričem (starejšim) v Dragomlji vasi. Naslednji dan zgodaj zjutraj so dekleta in žene iz Dragomlje vasi prinesle zajtrk v taborišče. Partizane je v dragomeljskem gozdu ves čas oskrbovala vsa Dragomlja vas. O prihodu partizanov na novi tabor je 8. maja vaški tabor OF v Dragomlji vasi obvestil rajonske odbore na Suhorju in v Semiču. Tako je postala Dragomlja vas središče, skozi katero so prihajali novi prostovoljci. Več jih

je prišlo 9. maja. Ta dan je prišla tudi druga metliška skupina dvanajstih prostovoljcev: bratje Ivec (Franc, Anton in Ivan), Franc Kočevar, Rudi Malešič, Franc Sušec, Matija Starc, Jože Jug, Franc Kompare, Tinko Ružič, Rafo Škrli in Ivan Kozelj, ki je kmalu pobegnil v Metliko k okupatorju. Devetega maja je prišla tudi skupina iz Gradca: Zvonko Hanzelj, Jakob Butala in Zvonko Kaplanter Cerjanc. Iz Vinice je odšla istega dne v Dragomljo vas tudi skupina desetih prostovoljcev: Janez Vitkovič, brata Franc in Jože Kajin, brata Pero in Jovo Pavlovič, Janko Žunič, Jože Poropatič, Jože Vidnjevič in Jože Adlešič. V dragomeljski gozd so prišli šele 16. maja. Zato so se 17. maja pridružili partizanom v starem taborišču na Popovi štuli. S to skupino je prišel tudi Ivan Pezdirc-Slavo, ki je postal pozneje poveljnik bataljona in odreda.

(Se bo nadaljevalo)

Franjo Marošek

Zvesti ljudje s Pohorja

Življenje je teklo naprej. Marija je nosila pod srcem novo bitje, bila je noseča. Ob letu bo znova rodila. Morda dobi hčerko in bo pozabila na punčko, ki ji je umrla. Dala ji bo ime Marija, da bo razveselila moža. Počutila se je dobro. Preskrbeli so si dovolj hrane, da niso čutili pomanjkanja in je lahko gospodinjala.

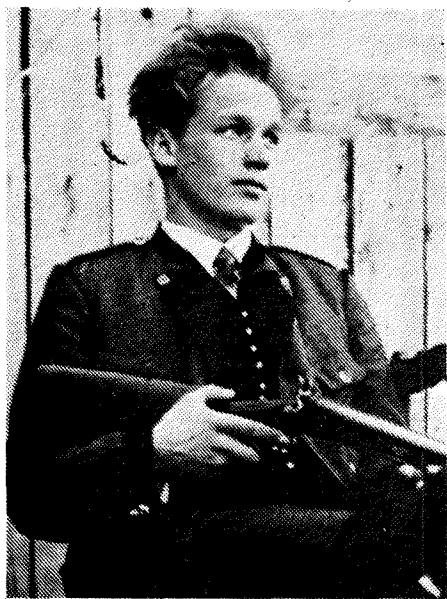
Ko pa se je poletje že preveshalo v jesen, so se partizani na Pohorju vse pogostje spopadali z Nemci, ki so odhajali v hajke. Tudi sami so večkrat napadali njihove postojanke v Vitanju, Zrečah in drugod.

Marija je zvedela da so Nemci v Vitanju streljali talce. Pripeljali so jih od drugod, neznane ljudi in jih na Fijavzevem travniku ob uti postrelili. Ljudi so nagnali skupaj, da so morali gledati to strahoto. Grozili so jim, da se bo tako zgodilo vsakemu, kdor bo podpiral bandite, kdor bo sodeloval z njimi, jim dajal hrano in zatočišče ali jim kako drugače pomagal. Zdrznila se je ko je slišala te grožnje. Pa menda ne bodo Nemci zvedeli zanje! Da jih bo kdo izdal, se je zbla. Pa otroci, mož... sama bo že kako. O vsem so se pri Pogorevcvih pogovorili in sklenili, da bodo skrajno previdni.

Sredi februarja 1944 se je s Paškega Kozjaka na nasprotni strani razlegalo močno pokanje. Tudi ponoči so lajali mitraljezi, pele brzostrelke in treskale granate. Kaj takega Marija še ni slišala; nihče ni vedel, za kaj gre, tudi Mlinškovi ne. Zato je Mlinškov Lojzek še istega dne odšel v trgovino v Vitanje, da bi mimogrede kaj zvedel. Ko je prišel v dolino na cesto, se je že mislil vrniti na varno na Planino. V dolini je bilo namreč polno nemških vojakov. A za vrnitev je bilo prepozno. Postal bi sumljiv, če bi se obrnil. Šel je dalje proti Vitanju. V Jeromlovi trgovini je kupil petrolej, moko, kvas in še nekaj malenkosti, obenem pa je poslušal, o čem se ljudje pogovarjajo. Bila so ga sama ušesa in nič se mu ni mudilo. Kar je slišal, ga še ni zadovo-

ljilo. Hotel je stopiti še v Kuzmanovo gostilno, a je bila vsa polna nemške vojske, da ni mogel noter. Šel je raje k Rupniku. Tudi tam je prisluhnul pogovorom.

Slišal je, da je prišlo v te kraje veliko banditov, ki so se ponoči pri Socki prebili z Lindeka na Brdce ter odšli dalje na Paški Kozjak. Tam se zdaj tolčejo z Nemci, ki jim sledijo, da bi jih uničili. V ta namen so Nemci okrog Paškega Kozjaka razmestili precej vojakov. Tudi sam je že videl, da se po dolini ob Jesenici in dalje ob Paki kar valijo kolone nemške vojske. Nekateri so šli proti Doliču, drugi proti Vitanju.

Alojz Pogorevc

Odšel je se in zapustil Rupnikovo gostilno. Bil je zadovoljen, saj je zvedel, za kaj gre. Na Paškem Kozjaku se naši bijejo z Nemci. Veliko jih mora biti, ko pa je toliko Nemcev navalilo nanje. Pohitel je proti domu. Hodil je po stranski poti, da ga vojaki ne bi ustavljali. Hotel je čimprej priti do Pogorevcvih, da bi jim povedal, kaj je zvedel v Vitanju.

Na Basališču in tam čez pa so v presledkih odmevali posamezni strel in drdrali mitraljezi.

S težko sapo je prišel do Zlodejeve bajte. Ko je vstopil, so mu dali stol in ga obstopili. Marija in otroci. Tudi Pogorevc se je obrnil na po-

5

stelji. Lojz Mlinšek si je malo oddahnil in nato povedal: »Od nekdaj z Dolenjske je prišlo veliko partizanov. Zdaj se bijejo z Nemci na Paškem Kozjaku. Morda pridejo še sem. Moramo se pripraviti. Bom kar odšel domov, saj se bo kmalu stemnilo, pa jih bo skrbelo.« Tako so Zlodejevi ter Požeški offerji zvedeli, kaj se dogaja na Paškem Kozjaku.

Tisto noč pa je spodaj pri Likebu neprestano grmelo kot v peklju. Tam gori pod Glažutsko planino je odmevalo, da so imeli občutek, kot bi se podirala tista zemlja okoli Svete Marjete. Bobnenja granat in treskanja min ni bilo ne konca ne kraja. Ob svitu je malo popustilo in utihnilo, a se je kmalu preneslo višje v Javorje proti Basališču. Tja so udarjale posamezne topovske grana-

dalj časa ga je zdelovalo. Bil je brez volje in jed mu ni dišala. Imel je vročino, zato je moral v posteljo. Pripravljala mu je čaje ter mu jih prinašala na posteljo.

A komaj je tisto jutro pomolzla kravi, postorila v hlevu najnujnejše in pripravila zajtrk, že so se pred hišo ustavili konji. Zasopihani in razpenjeni, da se je od njih

kadilo, so privlekli sani in na njih v odejke povite gmote. Marija je takoj spoznala Požegovega hlapca Dominika. Za sanmi so stopali hudo zdelani partizani. Komaj so se držali na nogah. Bili so premočeni in premraženi. Zmrzal se je talila na njih. Odprla jim je.

Partizani so ji povedali, da

imajo ranjence, ter vprašali, če jih smejo spraviti v hišo. Borci so jih posamič znosili v Zlodejevo bajto. Hiša je bila kmalu polna, postala je pretesna. Nekaj borcev je ostalo z ranjenci v bajti, drugi so odšli še po preostale ranjene tovariše.

Otroci so se stisnili k očetu na posteljo.

Priprava atentata na generala Robottija

Vasi na obrobju Planinskega polja so bile že pred drugo svetovno vojno močno povezane med seboj, ne samo zato, ker so spadale v isto občino, pač pa jih je družil tudi težki ekonomski položaj teh krajev, saj so bili prebivalci večinoma odvisni od poljščin, ki jih je dajalo Planinsko polje. To pa je bil bolj nezanesljiv pridelek, saj je reka Unica polje vsaj enkrat letno poplavlila in večkrat s tem tudi uničila ali vsaj zmanjšala pridelke na tej zemlji.

Povezanost okoliških vaščanov se je močno izrazila tudi v pripravah na skupni boj proti okupatorju in domačim izdajalcem. Dobro poznavanje ljudi med seboj je ustvarjalo tudi medsebojno zaupanje. Že leta 1941 so bile posamezne skupine NOG Planine, Laz, Jakovice in Grčarevca med seboj povezane, kar je držalo vse do konca vojne.

V začetku leta 1942 je odšla iz Laz v partizane prva, za njo druga skupina fantov, kmalu za njimi pa se je pripravljala za odhod večja skupina fantov iz Planine. Po nekaterih podatkih so jo sestavljali trije bratje Istenič, Ivan Urbas - Farbarjev, brata Ivan in Miro Lovrič, Jože Komovc, brata Pavle in Stane Molk, Franc Urbas - Vičji, Franc Poženel, brata Milan in Franc Gruden ter bratje Grželj. Vodil jih je Pavle Molk.

Takrat je bilo v Planini poveljstvo italijanske enote z generalom Mariom Robottijem na čelu, ki je imel svoj štab v hotelu Blažon, stanoval pa je skupno z ostalimi oficirji v gradu Hasberg, slab kilometer oddaljenem od Planine. Od gradu do štaba, kjer so imeli pisarne, so se vsako jutro vozili z avtobusom, popoldne med dvanajsto in petnajsto uro pa so se vračali. General je imel navado, da jo je proti stanovanju večkrat ubral peš v spremstvu svojega psa.

Fantje iz Planine so se dogovorili, da pred odhodom v partizane naredijo atentat na generala Robottija. Akcijo so nameravali izvesti s tremi protitankovskimi minami, ki bi jih postavili pod leseni most na cesti od Planine do gradu. Ker za mine niso imeli vžigalnikov, so pričakovali, da jih bodo dobili po zvezi iz Rakeka, ker je do takrat večina rakovških fantov že odšla v partizane in so računali nanje.

Trikrat so bili fantje pripravljeni na odhod in miniranje, termin za odhod v partizane je bil vedno načrtovan na torek. Vsakokrat pa je akcija propadla, menda zato, ker so nekatere zveze zatajile, prehiteli pa so jih dogodki, ki so njihovo življenje

Brata Milan in France Gruden. Prvi je padel kot komisar bataljona v Vojkovi brigadi 1944, drugi pa kot politdelegat v Dolomitskem odredu.

usmerili drugam. Italijani so 29. junija 1942. leta izvedli množično aretacijo v Planini in okoliških krajih, vse te fante so odpeljali v italijansko internacijo, kjer so mnogi pustili svoja življenja. Tisti pa, ki so se po italijanski kapitulaciji vrnili, so se podali v partizanske vrste, kjer so se bojevali z rano ob rami z ostalimi soborci in s tem uresničevali že veliko prej načrtovane ideje.

Jože Simšič-Jelen

KRKA

Tovarna
zdravil
n. sol. o.

NOVO MESTO - JUGOSLAVIJA

